Aspecte ale luptei pentru unitate naţională în anii primului război mondial şi unirea Banatului cu România

RADU PĂIUŞAN

Cuvinte cheie : *Banat, administraţie, 1919, armata română, judeţul Timiş, ocupaţie militară*

Mişcarea naţională a românilor bănăţeni cunoaşte o intensificare deosebită în timpul primului război mondial.Ei devin pe deplin conştienţi de faptul că situaţia nou creată le va oferi posibilitatea rezolvării dorinţei lor seculare - unitatea naţională.

Încă de la declanşarea războiului, românii bănăţeni erau ferm decişi să-l folosească în sensul unirii cu patria mamă. Deşi sunt obligaţi să lupte în armatele Austro-Ungariei, ei îl socotesc ca un război care nu era al lor, ci al străinilor oprimatori. Ca urmare, în momentul începerii conflagraţiei, mii de bănăţeni şi transilvăneni trec în România, care era atunci neutră, iar când România declară război Austro-Ungariei, cer înrolarea imediată în armata română. Astfel, în rândurile armatei române au luptat, în anii războiului mondial, peste 100.000 de soldaţi şi subofiţeri, de origine bănăţeană şi transilvăneană şi mai mult de 1.500 de ofiţeri[1].

Dacă o parte din tineretul românesc din Banat şi Transilvania a trecut în România, pentru a nu fi silit să lupte pentru un ideal străin lor, mulţi români bănăţeni au fost recrutaţi în armata austro-ungară. Ei au fost trimişi pe fronturi îndepărtate, bănăţenii mai ales în Italia, şi împărţiţi pe la diferite regimente, cu care erau mânaţi la moarte. Au loc, în toată perioada războiului, neprezentări la recrutare, îndemnuri din partea populaţiei româneşti din Banat ca tinerii să refuze să lupte într-un război străin, care nu era al lor. Aparatul represiv, însă, intră imediat în acţiune şi mulţi români sunt întemniţaţi. Astfel, pentru vina de a fi îndemnat recruţii, în timpul mobilizărilor din anul 1914, că, dacă „a fi să daţi piept cu românii, să nu-i puşcaţi, ci să puşcaţi în ofiţeri“[2], Ion Măran din Ciclova a fost întemniţat la Szegedin.

Sacrificiile populaţiei româneşti din Banat şi Transilvania au fost foarte mari în timpul acestei conflagraţii. De aici au fost mobilizaţi aproape

[1] *Unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918*. Ed. a ll-a, Bucureşti, 1972, p. 485.
[2] I.D. Suciu, *Banatul şi unirea din 1918,* în „Studii. Revistă de istorie“, nr. 6, 1968, p. 1089.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

500.000 de români, dintre care, 90 % au luptat direct pe front. Până la sfârşitul conflagraţiei, circa 1/5 au murit pe front, în închisori, în deportări, în urma rănilor. Mulţi au fost daţi dispăruţi sau au rămas invalizi. În urma războiului. în Banat şi Transilvania se înregistrează peste 100.000 de văduve şi orfani[3]. Două exemple, dintre multele ce pot fi date, sunt revelatoare: din cei 100 de români din comuna bănăţeană Ciudanoviţa, care au luptat în armata austro-ungară, 20 au murit pe front[4]. Aceeaşi proporţie este înregistrată şi în comuna bănăţeană Jitin[5]. În rândul soldaţilor români, plecaţi să lupte pentru o cauză străină, era o atmosferă dintre cele mai încordate. Soldaţii, subofiţerii şi ofiţerii români căutau să evite linia întâi, contactul nemijlocit cu cei împotriva cărora erau siliţi să lupte. Mai ales intelectualii încercau să rămână în serviciul de intendenţă sau la partea sedentară a unităţilor[6].

Pentru a nu fi siliţi să lupte în scopuri total străine lor, mulţi soldaţi din rândul ţăranilor au preferat să se automutileze. Astfel, în luna iunie 1915, au fost deferiţi Tribunalului Militar din Timişoara mai mulţi soldaţi din regimentul 61 infanterie, care se automutilaseră pentru a scăpa de mobilizare. Şi astfel, de cazuri au fost frecvente.

O amploare de consemnat o reprezintă dezertările românilor din armata austro-ungară şi predările ca prizonieri la armatele Antantei. Acesta este şi cazul grupului de oşteni condus de Vasile Branca din Vărădia, din regimentul 61 infanterie Timişoara. El a fost trimis în scop de diversiune, conducător al unui detaşament de 10 soldaţi, în România, pentru scufunda vasele ruseşti care veneau pe Dunăre, cu ajutorul sârbilor. Imediat după ce a ajuns la destinaţie, detaşamentul său s-a predat autorităţilor româneşti[7].

Rezistenţa la mobilizare, neprezentările la recrutare şi dezertările iau amploare după intrarea României în război, în august, 1916, într-o atmosferă de mare entuziasm, armata română traversează Carpaţii şi pătrunde, prin mai multe locuri, în Banat şi Transilvania. Populaţia românească din Banat îşi primeşte cu multă bucurie eliberatorii, îi adăposteşte şi colaborează cu ei.

După retragerea armatelor române din Banat şi Transilvania vor urma represalii asupra populaţiei civile româneşti de aici.

În Banat intră ca învingătoare, la 15 august 1916, divizia I infanterie, comandată de generalul bănăţean Dragalina, divizie care la 22 august 1916

[3] *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, Bucureşti, 1964, p. 143.
[4] Arhivele Naţionale Serviciul Judeţean Timiş (în continuare A.N.S.J.T.), fond „Colecţia Nicolae lliesiu“, d. 6, f. 1586.
[5] *Ibidem*, f. 1619.
[6] Caius Brediceanu, *Amintiri din viaţa mea*, Lugoj, 1936, p. 122-123.
[7] I.D. Suciu, *op. cit.*, p.1091.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

eliberează Orşova. Din trupele generalului Dragalina făceau parte mulți bănățeni, care, fie că se înrolaseră la începutul războiului, fie dezertaseră din armata austro-ungară. Dar Banatul nu poate fi eliberat de către armata română decât în parte şi numai pentru câteva luni. După lupte în care românii manifestă multă vitejie, soldații generalului Dragalina sunt copleșiți de numărul şi dotarea cu armament şi tehnica de luptă a inamicului. În consecință, în luna octombrie trupele române eliberatoare au fost silite să se retragă din Banat, amânând momentul eliberării complete şi definitive a Banatului. Din rândurile bănățenilor, tot mai mulți informează armata română despre mişcările de trupe germano-austro-ungare, despre dispozitivul lor de apărare, despre numărul detaşamentelor etc. În timpul luptelor pentru eliberarea Banatului, cade eroic generalul Ion Dragalina, supranumit „Eroul de la Cerna“[8].

Dezertările soldaților români, după intrarea în război a României, iau proporții de masă. Au loc fraternizări pe front şi răscoale în rândul soldaților, atingând punctul culminant în toamna anului 1918, când unități întregi din armata austro-ungară se descompun. Această stare de fapt este în atenția comandamentului austro-ungar, încă din luna decembrie 1917. Acum se revoltă şi soldații români şi maghiari din regimentul 63 austro-ungar care luptau pe frontul armatei a IV-a ruse. Aceştia au amenințat cu depunerea armelor, dacă vor fi trimişi în ofensivă[9].

Soldații români din armata austro-ungară erau frecvent îndemnați de către frații lor din armata română să dezerteze şi să se înroleze şi ei în lupta de eliberare națională. Manifeste şi apeluri frățeşti erau răspândite spre a-i îndemna să părăsească o cauza străină. Astfel, în manifestul intitulat „Frați români!“, răspândit la începutul anului 1917, după ce se arată că mulți români au trecut de la începutul războiului de partea armatei române, se îndeamnă: „Voi, românii care luptați în rândurile armatei austriece, este de datoria voastră să veniți în ajutorul fraților şi tovarăşilor voştri. Acest ajutor îl puteți aduce, trecând în rândurile noastre... Români, părăsiți pe neîndurații asupritori ai voştri şi veniți cu noi! Veniți şi ajutați-ne în lupta crâncenă contra vrăjmaşilor!... Vă aşteptăm!“[10].

Sub pretextul de instigare, în Banat erau arestați oameni nevinovați, deferiți justiției şi ținuți luni şi chiar ani în temnițele de la Szegedin sau Vaț. Exemplificăm cu cazul iui Vasile Boiborean din comuna Deta, care a fost

[8] Ioan Scurtu, *Presărați pe-a lor morminte ale laurilor foi. Eroi ai luptei pentru independența şi unitatea patriei, 1916-1917,* Bucureşti, 1978, p. 75-90.
[9] *Din istoria Transilvaniei, vol. II*, Bucureşti, 1964, p. 355.
[10] *Unirea Transilvaniei cu România...*, p. 486.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

condamnat de către Tribunalul din Biserica Albă (azi, în Serbia) la un an închisoare, la Szegedin. Acuzația de instigare nu este motivată în actul de condamnare şi astfel acest om nevinovat, tată a 10 copii, face cunoştință cu temnițele austro-ungare[11].

Erau puşi sub urmărire şi căutați cei care încercau să treacă în România. Există multe ordonanțe ale Ministerului de Interne maghiar în acest sens. Una se referă la Viorel Morariu din Gura-Dobrei, care, după ce făcuse studiile la Blaj şi Braşov, trecuse în România. Ordonanța cerea episcopului român din Caransebeş ca, în cazul în care acesta s-ar prezenta pentru continuarea studiilor, să fie anunțate autoritățile maghiare[12]. Fenomenul trecerii unor bănățeni în România persistă încă din primii ani ai războiului. În această situație a fost şi luptătorul bănățean Avram Imbroane, care trecuse în România încă din octombrie 1915, după cum rezultă din cercetarea ordonată în data de 16 decembrie 1915[13].

Acțiunea de trecere a românilor bănățeni în patria mamă continua chiar cu ajutorul autorităților ecleziastice româneşti. Unul dintre cei care ajută pe bănățenii care vor să treacă în România este şi Martin Vernichescu, din Vîrciorova care. În ziua de 20 iulie 1915 este arestat sub această acuzație, iar locuința sa este percheziționată. Împreună cu primarul comunei şi cu încă două persoane el este dus la reşedința comitatului şi întemnițat în închisoarea tribunalului din Lugoj. Ținut aici câteva săptămâni fără a fi judecat, este trimis la penitenciarul din Szegedin, judecat de către o Curte Marțială şi acuzat că a ajutat pe unii concetățeni să treacă granița. Deşi nu i s-a putut dovedi vinovăția, el era ținut în continuare în temniță, fiind considerat un element periculos pentru orânduire[14]. Era una din metodele de intimidare pe care le foloseau organele de stat ungare împotriva populației româneşti din Banat şi Transilvania. În cazul de față deşi s-a intervenit pe linie ierarhică pentru eliberarea acestui patriot român, el era încă în închisoare la 27 august 1917. Acum era acuzat de „ațâțare“ împotriva îndatoririlor militare luate prin jurământ. Între timp, preotul Vernichescu, împreună cu primarul comunei Vârciorova erau din nou deținuți la arestul tribunalului din Lugoj, la dispoziția autorităților militare, autorități care puteau dispune de soarta acestor patrioți bănățeni[15].

---

[11] A.N.S.J.T., fond „Primăria comunei Deta“, d. 13, f. 1916.
[12] *Arhivele Mitropoliei Banatului* (în continuare A.M.B.), fond Caransebeş, doc. 5313, 1918.
[13] *Ibidem*, doc. 302, 1915.
[14] *Ibidem*, doc. 78, 1915.
[15] *Ibidem*, doc. 4723, 1915.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Din zonele mai apropiate de granița cu România, cum este cea a Oraviței, sunt arestați mulți patrioți români, intelectuali şi preoți, care nu erau nici măcar duşi în fața unui tribunal, ci deținuți în afara oricăror norme legale. De exemplu Cornel Ştefan, din Oravița a fost reținut 3 săptămâni la Szegedin fără să fie judecat, împreună cu preotul Dabici din Ciacova şi cu preotul greco-catolic din Ticvaniul Mare[16].

Sub acuzație de instigare împotriva armatei şi națiunii maghiare erau urmăriți de către Procuratura Regală din Szegedin mulți români bănățeni. Astfel, după cum aflăm din raportul procurorului regal din Szegedin, este reținut pentru cercetări şi arestat preventiv Aurel Magheț din localitatea Toager, comitatul Torontal, pentru delictul de aţâţare la duşmănie împotriva naţiunii maghiare şi pentru delictul de infidelitate. Aurel Magheț declarase că „el nu poate fi duşmanul românilor, pentru că el însuşi este român". În continuare, era acuzat pentru că îşi punea speranța într-o lume mai bună, o dată cu preluarea puterii politice de către națiunea majoritară, cea română. El ar fi declarat că: „dacă oamenii noştri ar avea minte, atunci când se vor înrola şi vor ajunge pe front, ar depune armele şi s-ar preda duşmanului". Mai era acuzat şi de faptul că a câştigat la duşmănie împotriva maghiarilor pe locuitorii de naționalitate română, iar prin slăbirea fidelității persoanelor recrutate dar încă neîncorporate, aparținătoare puterii armate a monarhiei austro-ungare a încercat să fie în ajutorul duşmanilor, adică al României[17]. El este eliberat abia în pragul prăbuşirii anacronicului sistem dualist, la 3 noiembrie 1918, cu jumătate de pedeapsă executată[18].

Pentru faptul că a trecut în România încă înainte de începerea războiului şi pentru că desfăşura în diferite ziare din țară propagandă ardentă pentru realizarea unității naționale, Octavian Goga, împreună cu alți 13 români trecuți în România[19], este pus sub urmărire de către Procuratura Regală din Cluj. Era acuzat de infracțiunea de complot şi înaltă trădare, pentru că publicase în ziarul „Epoca" din Bucureşti, în numerele 161 şi 259 din 1915, articole ostile Austro-Ungariei. Prin aceeaşi ordonanță, sunt puşi sub urmărire şi dr. Avram Imbroane, redactor la „Drapelul" din Lugoj[20] şi Onisifor Ghibu, fost funcționar la consistoriul ortodox din Sibiu, care desfăşurau o vie propagandă împotriva Austro-Ungariei[21].

---

[16] *Ibidem*, doc. 5272, 1914.
[17] *Ibidem*, doc. 4712, 1916.
[18] *Ibidem*, doc. 6151, 1918.
[19] Vezi Sever Bocu, *Drumuri şi răscruci. Memorii*, vol. I, Timişoara, 1939, p. 65-67.
[20] Pentru trecerea şi activitatea patriotică a lui Avram Imbroane în România, vezi şi Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei. 1 Decembrie 1918*, Bucureşti, 1972, p. 59
[21] A.M.B., fond Caranşebeş, doc, 128. 1916; vezi şi Miodrag Milin, *Situația revoluționară in Banat (1914-1918)*, în „Banatica“, V, Reşița, 1979.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Erau puşi sub acuzaţie şi condamnaţi chiar şi acei români care discutau în public cursul războiului început de către monarhia dualistă şi şansele statului român, după ce intrase în prima conflagraţie mondială de partea Antantei. Pentru crima de agitaţie împotriva statului dualist este acuzat de către procurorul regal din Timişoara şi Ilie Gherban din Sârbova. Acesta se făcuse vinovat de faptul că, în ziua de 14 septembrie 1916 citea un ziar în faţa hotelului Coroana din Timişoara. Un instigator, soldat în armata austro-ungară, îl provoacă înjurând România, care intrase în luptă împotriva Puterilor Centrale. Pentru faptul că patriotul român îi cere soldatului să nu mai înjure România şi pe români, tribunalul regal din Timişoara îl condamnă la 2 ani închisoare[22]. Simplul fapt de a arăta simpatie pentru cauza României şi a românilor era considerat o crimă şi pedepsit cu închisoarea. Administraţiile comunale maghiare fac abuzuri şi cu ocazia împărţirii aşa-ziselor ajutoare date familiilor celor aflaţi pe front în armata austro-ungară. De un astfel de abuz se plânge într-o scrisoare şi Toma Balko aflat în mai 1915 pe frontul din Herţegovina. Deşi avea acasă o familie numeroasă, compusă din părinţi bătrâni, soţie şi o fiică minoră, familia este privată de dreptul de a primi ajutor de la stat. În momentul în care soţia sa merge la primărie pentru a solicita acest ajutor, care i se cuvenea de drept, deşi arată că are o fiică minoră, iar părinţii sunt bătrâni şi nu pot să muncească, notarul o sfătuieşte: „dacă nu pot să lucrie, să se spânzure sau să se puşte“[23]. În acelaşi timp, alte familii din sat, mult mai bine situate material, se înfruptă din stocurile alocate pentru ajutorarea familiilor soldaţilor români plecaţi pe front.

Abuzurile autorităţilor ungare din Banat şi Transilvania mai constau şi din schingiuirea populaţiei civile. La cea mai mică bănuială din partea autorităţilor, românii, femei cu pruncii la sân, preoţi, învăţători, bătrâni erau arestaţi şi trimişi ca ostateci în diferite localităţi.„În numeroase sate autorităţile militare au strâns zeci de oameni (femei, fete şi copii), i-au aşezat pe două rânduri şi i-au bătut la sânge". Din aceeaşi sursă aflăm că, după statistica sumară publicată de ziarele austriece, numai în teritoriile de sub stăpânire austro-ungară au fost executate la sfârşitul anului 1915, deci, într-un an de război, 1335 de condamnări la moarte[24].

Acelaşi tip de măsuri se luaseră şi după intrarea României în război şi ocuparea sa vremelnică de către trupele Kaiserului. Căpeteniile Puterilor

[22] *Ibidem*, doc. 3289, 1917.
[23] *Ibidem*, doc. 3036, 1915.
[24] Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor, 1916-1918*, Bucureşti, 1978, p. 196.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Centrale ordonaseră să se facă pregătiri intense şi să se acţioneze pentru exterminarea populaţiei româneşti. În unele ţări care alcătuiau blocul Puterilor Centrale se susţinea cu vrăjmăşie din partea cercurilor conducătoare că „ *soarta românilor trebuie să fie moartea şi nimicirea... Poporul acesta trebuie să dispară de pe suprafaţa pământului cum dispare cangrena de pe trup. Trebuie doar pusă în mişcare sabia lui Attila ca să cureţe câmpia Dunării. Exterminarea!*“[25].

Încă înainte de intrarea României în război de partea Antantei în curtea Legaţiei germane din Bucureşti a fost amenajat un depozit de explozive şi un laborator de cultură de bacili, destinate să infecteze animalele domestice şi să provoace transmiterea de boli la oameni[26].

Acţiuni de simpatizare cu fraţii eliberatori sunt şi cele denunţate de procuratura regală din Timişoara prin adresa din 2 octombrie 1916. Este urmărit Anton Miloşescu, preot ortodox, din comunele Ogradena şi Dubova, pentru delictul de infidelitate şi arestat preventiv, o metodă foarte des folosită de către autorităţile ungare[27]. Arestarea susnumitului s-a făcut pe motiv că în ziua de 24 septembrie 1916, în cârciuma din comuna Dubova, el împreună cu Ilie Chilan, diurnist la pretura din Orşova, Ioan Dobromirescu, primarul comunei, Avram Costescu, Achim Miloşescu, agricultor, Atanase Miloşescu, agricultor, Zaharia Graur, Pavei Baiaş, cârciumar în localitatea şi Simion Cemescu din Tufări au ţinut o consfătuire de complot, în care, în limba română, au declarat că „acum dacă ne vine mântuitorul (armata română - n.n.) vom arăta noi cine suntem"[28].

Dacă armata română era primită cu entuziasm, trupele austro-ungare care treceau prin Banat spre România şi Serbia erau urâte şi disprețuite. Armata ungară era urâtă nu numai pe considerente naţionale, ci şi datorită rechiziţiilor pustiitoare pe care le făcea, mai ales de la românii bănăţeni. Rechiziţii s-au făcut în toate comunele din Banat, ajungându-se să se ia şi clopotele de la bisericile ortodoxe pentru transformarea lor în armament şi muniţie. Acesta este şi cazul comunei Ciudanovița, unde s-au rechiziţionat cele două clopote de la biserica ortodoxă[29].

În perioada de după intrarea României în război de partea Antantei, guvernul maghiar condus de către Ştefan Tisza intensifică acţiunile de deznaţionalizare a românilor din Banat şi Transilvania. Acum sunt închise

[25] *Ibidem,* p. XXXII.
[26] *Ibidem,* p. XXXI.
[27] *Independenţa României. Participări bănăţene***,** Timişoara. 1977, p. 154.
[28] A.M.B., fond *„Caranşebeş",* doc. 5200, 1916.
[29]A.N.S.J.T.,fond *„Colecţia Nicolae Ilieşiu",* d. 6, f. 1586.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

pentru diferite motive şcolile confesionale româneşti, iar copiii obligaţi să urmeze şcolile de stat cu limba de predare maghiară. Astfel, şi-au încetat activitatea peste 1600 de şcoli elementare din Banat şi Transilvania[30]. Acum este pus sub cercetare de către Ministerul Regal al Cultelor şi Instrucţiunii Publice şi marele patriot român Ion Vidu, compozitor şi animator al vieţii culturale din Lugoj. Suspendat din postul de învăţător, i se reduce salariul cu o treime.

Lui Ion Vidu i se aduceau următoarele imputări: că este membru al cercului cultural ,,Oltul'' care era o societate românească necontrolată de guvernul maghiar, că la percheziţia făcută la domiciliu s-au găsit cărţi a căror circulaţie era interzisă pe teritoriul Austro-Ungariei, cărţi „care sunt menite să promoveze unirea tuturor românilor, precum şi conştiinţa de unitate sub o dominaţie şi anume, dependenţa de regele României". Ion Vidu mai era acuzat că era membru de onoare al Asociaţiei de cântări şi muzică din Turnu-Severin şi a menţinut permanente legături cu conducătorul corului acestei asociaţii şi cu dirijorul corului Asociaţiei de cântări şi muzică din Bucureşti. Se mai spunea în ordonanţa de urmărire, că a întreţinut corespondenţă activă cu Alexandru Bărbulescu, profesor la liceul Carol din Bucureşti. În închiderea ordonanţei se cerea o cercetare disciplinară severă, iar contestaţiile la rezultate cercetărilor în cazul lui Ion Vidu să se poate face doar de el în persoană[31].

Fiind o personalitate culturală cu un mare prestigiu în Banat, episcopul Caransebeşului Miron Cristea solicită pe dr. George Popovici, protopopul Lugojului, care era de drept conducătorul şcolilor româneşti din această parte a Banatului, să-i raporteze despre stadiul în care se află cercetarea disciplinară a lui Ion Vidu şi să-i trimită în copie autentificată decizia care se va da. Îi cerea, pe cale ierarhică, să se ocupe de înlăturarea acestor acuzaţii şi să intervină la organele locale competente pentru cercetarea şi scoaterea de sub acuzaţie[32].Episcopul Miron Cristea revine pe data de 1 iunie 1917, cerând lui George Popovici să intervină pe lângă membrii comisiei administrative de cercetare, ca aceştia să-l apere pe învăţător „de toate acele învinuiri care ar fi forţate şi fără temei". Se spunea mai departe că Ion Vidu a fost acuzat pentru nişte fapte care, „în împrejurări normale,

[30] Augustin Deac, Ioan Toacă, *op. cit.*, p. 198.

[31] A.M.B., *„fond Caransebeş"*, doc. 672, sc. 1916; vezi şi *Făurirea statului naţional unitar român. Contribuţii documentare bănăţene, 1914-1919*, Bucureşti, 1983, p. 22-24, şi Radu Păiuşan, *Lupta socială şi naţională a românilor bănăţeni împotriva dualismului austro-ungar în anii primului război mondial*, în „Revista de istorie", nr. 1, 1982, p. 41-43.

[32] *Ibidem*, doc. 2010, 1917.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

inofensive (nu pe timp de război), nu i s-ar fi imputat ca acuze“[33]. Interesat de cauza învățătorului român, Miron Cristea cere din nou lui George Popovici, pe data de 5 august 1917, să i se raporteze despre stadiul în care se află cercetările şi să-i trimită în copie autentificată eventuala decizie cu privire la învățător[34], aceasta pentru a putea interveni mai sus dacă era nevoie.

Pentru eliberarea lui Ion Vidu s-a pronunțat şi comunitatea românilor din Lugoj, la 17 februarie 1918, în cererea ei se arăta că, din moment ce Ion Vidu a fost achitat de către Comisia administrativă, să fie repus în funcția pe care a avut-o, pentru că învățământul confesional nu este asigurat. Se mai argumenta că, din moment ce acuzația a fost nefondată şi motivele internării sale într-un loc de detenție sunt nefondate; se impunea deci eliberarea sa în folosul învățământului românesc[35]. Dar Ion Vidu nu este eliberat nici acum, cu toate intervențiile, ci abia în mai 1918, după cum rezultă din scrisoarea sa către protopopul Lugojului[36]. Aceasta era una din formele de înlăturare din viața politică a românilor din Banat şi Transilvania de către autoritățile abuzive austro-ungare, formă prin care, se urmărea şi intimidarea lor morală şi distrugerea fizică. Mulți dintre cei ce făcuseră cunoştință cu închisorile regimului dualist au ieşit cu sănătatea zdruncinată şi au avut nevoie de lungi perioade de refacere. Aşa de exemplu, Ion Vidu după ce fusese deținut aproape doi ani, solicită amânarea repunerii sale în funcția pe care o avusese din motive de sănătate: „în ce priveşte sănătatea mea, încă şi acum simțesc urmările neajunsurilor din exil, astfel că, dacă acum mi-aş recupera postul, nici eu, dar cu atât mai vârtos autoritățile mele şcolare nu ar fi satisfăcute cu rezultatul muncii mele; rog repunerea mea în post să fie amânată, încă până la intrarea primăverii, pe când socot că voi fi mai restabilit în sănătate“[37].

Fără o acuzație precisă, este arestat din ordinul procuraturii militare din Szegedin şi Ion Clopoțel, cunoscut militant național român, profesor la Institutul greco-ortodox din Caransebeş. Acest lucru a făcut necesară o nouă repartizare a disciplinelor pe profesori în institut[38]. Din raportul directorului seminarului, rezultă că Ion Clopoțel a fost arestat pe data de 15 februarie 1918, " din motive necunoscute şi până în ziua de azi nu s-a prezentat la institut"[39]. Încă un militant național român cade pradă fără nici

[33] *Ibidem*, doc. 3249, 1917.
[34] *Ibidem*, doc. 2010, 1917.
[35] *Ibidem*, doc. 1282, 1918.
[36] *Ibidem*, doc. 2615, 1918.
[37] *Ibidem*, doc. 502, 1919.
[38] *Ibidem*, doc. 246, f. 2.
[39] *Ibidem*, doc. 771, 1918.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

un motiv justiției militare austro-ungare. De altfel, dintr-o statistică sumară rezultă că, în perioada războiului, un număr de peste 10.000 de țărani români din zonele de frontieră ale imperiului au fost deportați în Ungaria, iar un număr de peste 300 de intelectuali în lagărele de la Șopron, Wperd, Ruzst şi Szent Margita[40].

Nu numai mişcarea națională era în plin avânt, ci asistăm şi la o intensificare a mişcării sociale, generată de lipsurile care existau în aceste provincii şi de marile diferențieri de avere. Din cauza bărbaților plecați pe front, lipsea mâna de lucru, ogoarele erau nelucrate, lipseau multe produse, fenomen ce se repercuta asupra stării de spirit a populației. După cum rezultă din raportul protopopului din Radna, mişcările sociale existente pe tot parcursul războiului se radicalizaseră, iar revendicările naționale se împletesc cu cele sociale, în această ordine de idei, în comunele din Banatul de nord, Dorgoş, Chelmac, Şoimoş şi Radna, țăranii revendică pe lângă libertare națională şi prefaceri sociale, ca: împărțirea marilor moşii, împroprietărirea țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin, credite din partea statului, procurarea de inventar agricol etc. Mişcările sociale de aici primesc traptat, de repede, o tentă şi mai radicală, existând, conform raportului menționat, elemente care fac o propagandă revoluționară şi cer Republică Țărănească. „în această republică, toți oamenii trebuie să fie egali şi, deci, să nu fie bogați şi săraci"[41].

Mişcările sociale cresc o dată cu degringolada armatei austro-ungare, în 1918, începând cu părăsirea în masă a frontului de către soldații care luptau pentru o cauză străină lor. În comuna Prigor, soldații reîntorşi de pe front, „văzând inegalitățile făcute de cei chemați a face dreptate“, au devastat o fabrică de țuică, notariatul comunal, luând cerealele adunate prin rechiziții ilegale şi împărțindu-le săracilor. Notarul, care se ştia vinovat de multe abuzuri, fuge din comună la începutul lunii noiembrie 1918[42].

La fel s-au întâmplat lucrurile şi în comuna Cenad, unde tulburările revoluționare au început în 30 octombrie 1918. Populația săracă a comunei, condusă de doi soldați întorşi de pe front, au devastat prăvălia lui Politzer, apoi prăvăliile comercianților Potchen şi Jung din Cenadul Vechi. A mai fost devastat domeniul ducesei Mileva Naco de San Marco, de unde s-au împărțit săracilor vaci, porci şi lemne de pădure. Acelaşi lucru s-a întâmplat

[40] Vasile Netea, *op. cit.*, p. 56.
[41] Vezi Otto Grefner, *Acțiuni cu caracter național şi social în anul 1918, în județul Arad*, în „Ziridava“, III—IV. 1974. p. 181.
[42] A.N.S.J.T.,fond „Colecția Nicolae lliesiu“, dosar 29, f. 2.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

şi cu locuinţa administratorului silvic Francisc Schober[43]. Ţăranii, în frunte cu elementele radicale, şi-au făcut singuri dreptate, alungând vechile autorităţi şi împărţind averile adunate pe spinarea lor de către elemente aservite regimului dualist. Tot aşa, la Borlova, locuitorii cer, în interesul liniştei din comună şi a curmării abuzurilor, să se ordone sergentului de jandarmi Kovacs Jozsef ca, în termen de 24 de ore, să părăsească comuna[44].

Degringolada imperiului dualist continuă. Acum are loc şi descompunerea marinei austro-ungare, cantonată în porturile Cattaro, Pola, Sebenico şi Zara[45]. Revolta începe la Cattaro în data de 2 februarie 1918 şi se extinde şi la celelalte baze navale. Revolta este însă înăbuşită în sânge şi participanţii, italieni, români, sârbi, cehi au fost condamnaţi şi înterminaţi. Deşi statul major al marinei imperiale voia să o prezinte ca o revoltă izbucnită din lipsa de echipament şi alimente, adevăratele motive erau de ordin politic şi exprimau voinţa naţionalităţilor care compuneau echipajele bazelor navale de a „lupta de partea aliaţilor, contra tiranilor seculari“[46]. Acţiunea reîncepe câteva luni mai târziu, în octombrie 1918, în portul Pola. Aici serveau în diferite echipaje peste 1.000 de marinari de origine română, majoritatea bănăţeni.

Ei se adună pe data de 30 octombrie şi se constituie în ,,Comitetul Naţional Român“, condus de către subofiţerul Valeriu Seredan. Un rol important în constituirea acestui consiliu l-a avut şi fruntaşul bănăţean Caius Brediceanu, pe atunci căpitan în artileria de coastă, amplasată în portul Pola. „D-sa ne-a luminat asupra situaţiunii, dându-ne sfaturi bune pentru adunare (de constituire - n.n.), apoi ne-a redactat rezoluţia, care s-a primit cu unanimitate de adunare, pentru care o să-i fim în veci recunoscători"[47]. Tot Caius Brediceanu propune ca textul rezoluţiei adunării marinarilor români din Pola să fie tradus şi în limba germană, pentru a fi cunoscut şi de celelalte naţionalităţi şi de către conducătorii marinarilor români din imperiul dualist. În rezoluţia redactată de către patriotul bănăţean la data de 30 octombrie 1918, fără a cunoaşte preparativele de constituire a Consiliului Naţional Român Central şi directivele date de către acesta, se afirmă pe parcursul a 6

[43] A.M.B., „Fond Lugoj“, doc. 584, 1925.

[44] Biblioteca Academiei Române (în continuare. B.A.R.), fond „Consiliul Naţional Român Caransebeş“, dosar 29, f. 2.

[45] Pentru începutul descompunerii marinei austro-ungare, vezi şi studiul lui Victor Cataveі, *Descompunerea marinei austro-ungare. Garda naţională română a marinarilor din Pola*, în „Ziridava“, VIII, 1977, p. 347-387.

[46] Valeriu Seredan, *Garda naţională a românilor din Pola şi descompunerea marinei austro-ungare*, Bucureşti, 1928, p. 8.

[47] *Ibidem*, p. 13.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

puncte următoarele: independența poporului român din Transilvania, Ungaria şi Bucovina, refuzul de a fi tratați ca supușii altui popor, dorința de a lupta alături de Antantă, o organizație separată, iar ca semn al independenței naționale, se anunță că vor purta tricolorul românesc pe chipiu şi pe brațul stâng[48].Garda națională română s-a constituit şi ea imediat, numărând 450 de membri. Ea preia pe data de 1 noiembrie 1918 serviciul de pază în oraş şi primeşte din partea adunării naționalităților din urbe, jumătate din localitate pentru a patrula şi a menține ordinea şi paza la magaziile de echipament ale marinarilor. Şi în această acțiune, un loc de primă importanță a avut bănățeanul Caius Brediceanu, care împreună cu alți ofițeri români şi de alte naționalități primeşte onorul gărzilor recent constituite[49]. Tot din inițiativa patriotului bănățean, comandantul italian al oraşului Pola a pus la dispoziția românilor bănățeni şi transilvăneni, pe data de 14 noiembrie, un vapor cu care aceştia s-au repatriat[50]. Ei duceau în satele din care proveneau spiritul revoluționar şi dorința de independență a națiunii române din Austro-Ungaria, precum şi dorința de unire cu patria mamă.

Concomitent cu constituirea Consiliului Național Român Central, care va dezvolta o adevărată revoluție națională, izbucneşte la 30 octombrie 1918 revoluția din Ungaria, aparținând tuturor naționalităților din această, țară componentă a imperiului dualist. Consiliul Național Român Central, format la paritate din 6 membri ai partidului social-democrat şi 6 ai partidului național-român, îşi va muta sediul, pe data de 2 noiembrie 1918, la Arad. Acțiunea de constituire a consiliilor naționale s-a făcut simultan în mai multe centre, toate subordonate Consiliului Național Român Central din Arad.

Constituirea C.N.R.C. a fost semnalul declanşării acțiunii de formare a consiliilor naționale pe întreg teritoriul locuit de români, în Banat, Crişana şi Maramureş. În data de 3 noiembrie. C.N.R.C.-ul lansează circula „Spre orientare", în care se cere ca „în fiecare comitat să se constituie un consiliu național român comitatens, afiliat C N.R.C.-ului“, iar „fiecare consiliu național român comitatens să înființeze de urgență în toate comunele comitatului secții comunale ale consiliului național român comitatens“[51]. În acelaşi timp, s-a constituit în mod oficial, pe data de 11 noiembrie 1918, un for central al gărzilor naționale din întreg Banatul şi din Transilvania.

[48] *Ibidem,* p. 14-15.
[49] *Ibidem,* p. 20.
[50] *Ibidem,* p. 24.
[51] Gheorghe Unc, *Consiliul Național Român Central şi activitatea pentru unirea Transilvaniei cu România,* în „Ziridava“, X, 1978, p. 20.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Aceasta, deoarece, concomitent cu înființarea consiliilor naționale comitatense, s-au constituit şi gărzi naționale românești, în marea majoritate a comitatelor şi comunelor. Alături de consiliile naționale, ele aveau un rol precumpănitor în preluarea administrației locale din mâna vechilor autorități[52].

Date despre activitatea consiliului național militar din Timişoara deținem puține, deoarece actele emise de acest consiliu au fost distruse de către ocupația străină a Banatului în perioada 17 noiembrie 1918 - august 1919.

La Timişoara, şi în județul Timiş, era o situație foarte complicată, o stare revoluționară complexă, explozivă, generată de problemele mari cu care se confrunta această zonă. Ca urmare a nemulțumirilor populației împotriva regimului dualist. a avut loc în 6 octombrie 1918 o mare manifestație populară. Participanții la această manifestație au dărâmat statuile unor generali austrieci amplasate în oraş[53].

Conducătorul românilor din Timişoara şi din comitatul Timiş era Aurel Cosma, preşedintele organizației comitatense a Partidului Național Român. Acesta, ca şi alți intelectuali, fusese mobilizat cu gradul de căpitan în rezervă în armata austro-ungară şi trimis, pe perioada războiului, la Cracovia, în Polonia, pentru a fi îndepărtat de locul său de baştină şi de populația românească, asupra căreia avea o mare influență[54]. În ultima parte a războiului, căpitanul Aurel Cosma a fost transferat în garnizoana Timişoara şi numit comandantul lagărului de prizonieri din armata română, situat în afară de oraş, la Pădurea Verde. Pe prizonieri, Aurel Cosma i-a tratat ca pe nişte frați. De aceea, el a primit din partea prizonierilor o scrisoare de mulțumire cu ocazia sărbătorii Paştelui, în anul 1918[55].

Situația era, cum spuneam foarte complexă în Timişoara, pentru că oraşul era locuit în mare parte de germani colonizați aici de către imperiul habsburgic şi de maghiari, în marea lor majoritate funcționari. Românii mai puțini, erau în două suburbii: Fabric şi Maiere, actualul cartier Nicolae Bălcescu. Românii din Banat erau în marea lor majoritate țărani şi mai puțin meşteşugari, negustori sau funcționari în administrația maghiară Ei locuiau mai mult la sate, unde formau majoritatea populației, iar orașele aveau o populație alogenă, înconjurate de o masă compactă de români. Conducerile

[52] Vezi şi studiul lui Vasile Arimia,*Gărzile naționale în lupta pentru înfăptuirea unității de stat a României*, în „Revista Arhivelor“, nr, 21, 1968.
[53] Nicolae llieşiu, *Timişoara, Monografie istorică*, Timişoara, 1943, p. 106.
[54] A.N.S.J.T.,fond„familial Aurel Cosma“, dosar 166, numerotat.
[55] *Ibidem.*

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

oraşelor erau în mâna populației germane şi maghiare. Chiar şi în Lugoj, pe atunci reşedința comitatului Caraş-Severin, oraş cu mare activitate culturală şi națională, numai aproximativ o treime din populație o constituiau românii[56]. Această situație s-a reflectat în activitatea națională a românilor bănățeni.

Evenimentele revoluționare desfăşurate la Budapesta în ziua de 30 octombrie 1918 au fost urmărite cu multă încordare în provinciile locuite de românii majoritari.

Împăratul Carol al IV-lea al Austro-Ungariei, după mai multe încercări de salvare a monarhiei dualiste şi a propriei dinastii prin federalizare şi încheierea păcii separate cu Antanta, dându-şi seama că totul este pierdut, hotărăşte să dezlege de jurământul de credință către sine pe toți soldații şi ofițerii din armata austro-ungară, acordându-le libertatea de a se pune la dispoziția consiliilor naționale ale propriilor lor popoare. În Budapesta, însă, situația era cu totul alta. În noaptea de 30 spre 31 octombrie a izbucnit revoluția care a instaurat un guvern al Consiliului Național Maghiar, format din partidele: paşoptist, condus de contele Karoly Mihaly, radical, condus de Iaszi Oskar şi social-democrat. Guvernul avea în frunte pe Karoly Mihaly şi îşi propunea, printre alte obiective, şi pe cel al menținerii statului maghiar în forma unei „republici ungare unitare", pe care prin constrângere, trebuiau să o recunoască şi naționalitățile nemaghiare din Ungaria[57].

Unul dintre partidele din coaliția guvernamentală de la Budapesta, cel social-democrat, care în anul 1905 avea şi o secție română, era bine reprezentat în orașele bănățene, mai ales secția sa maghiară. O puternică organizație maghiaro-germană, condusă de către avocatul dr. Otto Roth exista şi la Timişoara. Aceasta fusese implicată în manifestațiile de stradă antiguvernamentale desfăşurate în oraş în zilele de 20, 26 şi 27 octombrie 1918. Conducătorul ei, Otto Roth, luând cuvântul la demonstrația din 28 octombrie 1918, a cerut bănățenilor să-şi ia soarta în propriile mâini şi partidului social-democrat din Timişoara să ducă tratative directe cu Antanta[58]. Aceste idei vor fi susținute de liderul social-democrat Otto Roth şi cu alte prilejuri. Făcând parte din conducerea P.S.D. din Ungaria, el era în relații permanente cu Consiliul Național Maghiar şi cu guvernul instituit de acesta la Budapesta. Era informat despre situația din monarhie, despre modul cum evoluau lucrurile pe fronturile în care era implicată şi Austro-

[56] Valeriu Branişte, *Amintiri din închisoare,* Bucureşti, 1972, p. 440.
[57] Ştefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român,* vol. II, Bucureşti, 1983, p. 71.
[58] Wiliam Marin, Ioan Munteanu, Gh. Radulovici, *Unirea Banatului cu România,* Timişoara, 1968, p. 120.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Ungaria şi primea indicaţii precise din capitala Ungariei. Astfel la ştirea că Banatul va fi evacuat de trupele maghiare, care pierdeau teren în faţa armatelor Antantei, hotărăşte, împreună cu alţi lideri social-democraţi din Budapesta, ca Banatul să fie declarat provincie autonomă în cadrul Ungariei, şi, pentru că Ungaria urma să devină republică, şi în Banat să fie tot o republică, dar în cadrul statului maghiar.

Toate acestea le-a discutat şi hotărât Otto Roth, la o întâlnire cu membrii din conducerea P.S.D. din Ungaria, care a avut loc la 30 octombrie 1918 la Budapesta. La această întrunire, la care s-a încercat să se hotărească soarta Banatului peste capul populaţiei majoritare româneşti, care dorea unirea Banatului cu România, a mai participat şi locotenent-colonel Albert Bartha, şeful statului major al comandamentului militar din Timişoara. În seara aceleiaşi zile, de 30 octombrie 1918, întorşi la Timişoara, Roth şi Bartha au avut întâlniri succesive cu conducători ai populaţiei maghiare din oraş, cu prefectul oraşului şi cu conducerea secţiei locale a P.S.D. În cadrul acestor consfătuiri a fost prezentat scenariul evenimentelor de a doua zi, când urma să aibă loc o demonstraţie muncitorească în oraş, în timpul căreia urma să fie proclamată aşa-zisă republică autonomă bănăţeană. Pentru a-i da o aparenţă democratică, Roth şi acoliţii săi au hotărât, în scopul de a deruta populaţia, ca în Banat să fie creat un aşa-zis organ democratic autonom, numit ..Statul poporului“ din Banat, în care urmau să fie reprezentate toate naţionalităţile şi păturile sociale. Această organizaţie trebuia să-şi asume inclusiv atribuţii de politică externă, să reprezinte Banatul pe lângă Antantă în momentul în care trupele acesteia intrau pe teritoriul bănăţean[59].

Scenariul fiind pregătit, urma ca a doua zi el să fie pus în aplicare, prin folosirea ultimei diversiuni pentru a evita unirea Banatului cu România - proclamarea republicii autonome bănăţene în cadrul Ungariei, neţinându-se cont de dorinţele populaţiei majoritare. Rolul pe care l-a avut organizaţia locală social-democrată din Timişoara s-a datorat faptului că secţia română a P.S.D. din Ungaria era slab reprezentată la Timişoara şi în oraşele bănăţene cu populaţie, în general, străină. Secţia locală a P.S.D era deci, totalmente subordonată conducerii centrale din Budapesta, care, situându-se pe poziţia menţinerii integrităţii Ungariei milenare, dăduse indicaţii organizaţiilor sale din Banat şi Transilvania să susţină acest lucru. Conducerea centrală a social-democraţiei maghiare a dispus tipărirea şi răspândirea de manifeste în limba română, prin care se făcea propagandă împotriva unirii Banatului şi Transilvaniei cu România. Dar, deşi au fost tipărite şi răspândite mii de

[59] *Ibidem*, p. 127.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

manifeste, propaganda nu şi-a atins scopul, românii bănăţeni nelăsându-se atraşi de demagogia social-democraţiei maghiare[60].

Social-democraţia era slabă în oraşele bănăţene şi pentru că numărul muncitorimii române în Banat (ca şi în Transilvania) era mic, în raport cu numărul populaţiei şi cu dezvoltarea industrială a acestei provincii. Astfel, în anul 1910, din cei 103.193 muncitori industriali şi mineri, abia 30.475 erau români[61]. Această statistică era făcută pentru ambele provincii: Transilvania şi în Banat, care cuprindea numai 3 comitate, numărul muncitorilor era şi mai redus. La această cifră se mai adăugau, tot în ambele provincii, aproximativ 4000 de meseriaşi români[62].

Deci, Banatul, deşi relativ industrializat, având mari centre industriale la Timişoara. Reşiţa, Bocşa şi Oravița, avea un număr relativ restrâns de muncitori datorită faptului că imperiul habsburgic colonizase în zonele miniere cehi specializaţi în minerit, iar în fabrici adusese, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, muncitori din provinciile austriece[63].

Conform scenariului pregătit în ziua anterioară, în dimineaţa de 31 octombrie 1918, conducătorul comitatului Timiş, primcomitele Korosy, a primit o telegramă de la Budapesta, din partea Consiliului Naţional Maghiar, prin care se cerea ca administraţia locală să recunoască autoritatea consiliului maghiar şi să se pună dispoziţia Consiliului Naţional local care urma să se constituie în aceeaşi zi. În consecinţă, prin comitete a convocat o întrunire la primărie pentru orele 10 dimineaţa, la care a invitat şi pe liderul organizaţiei locale a P.S.D., Otto Roth şi pe liderul local al partidului lui Karoly, dr. Kalman Jakobi, care au hotărât convocarea, în aceeaşi zi. la orele 16, a consiliului orăşenesc, în vederea, constituirii Consiliului Naţional Maghiar local[64]. În acelaşi timp, tot la orele 10 dimineaţa, a început şi demonstraţia muncitorimii maghiaro-germane din oraş, organizată de secţia social-democrată locală. La această demonstraţie, cu o participare nu prea numeroasă, ţinută în piaţa primăriei oraşului, a luat cuvântul Otto Roth, care a anunţat răsturnarea vechiului guvern de la Budapesta şi sfârşitul războiului mondial, declarând că se ataşează politicii noului guvern maghiar, condus de contele Karoly. În cadrul aceleaşi cuvântări, liderul social-democrat a

[60] Wiliam Marin, *Unirea din 1918 şi poziţia şvabilor bănăţeni* , Timişoara, 1983, p. 100-161.

[61] Liviu Maior, *Mişcarea naţională românească din Transilvania*, 1900-1914, Cluj-Napoca, 1980, p. 39.

[62] *Ibidem*, p.37.

[63] Pentru această problemă, vezi Aurel Ţintă, *Colonizarea habsburgică în Banat*, Timişoara, 1972.

[64] W. Marin, I. Munteanu, Gh**.** Radulovici, *op. cit.*, p. 128.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

proclamat înființarea unei republici a Banatului[65]. După terminarea manifestației organizate de către Otto Roth, acesta s-a deplasat la Cazinoul militar, situat în aceeași piață a orașului ca să anunțe proclamarea republicii bănățene și ofițerilor din armata monarhiei dualiste adunați acolo.

Aici, în sala mare a Cazinoului militar din Timișoara, generalul Hordt,comandantul garnizoanei și al corpului de armată austro-ungar din oraș a anunțat pentru orele 11.00 o întrunire a tuturor ofițerilor, pentru a li se face comunicări importante. Cei prezenți, în număr de aproximativ 700, nu cunoșteau motivul pentru care au fost convocați, după cum nu-l cunoșteau nici ofițerii de naționalitate română, printre care și căpitanul în rezervă Aurel Cosma. La această adunare, comandantul garnizoanei a dat citire telegramei împăratului Carol, prin care acesta recunoștea prăbușirea monarhiei dualiste și dădea tuturor ofițerilor și soldaților din armata monarhiei dezlegarea de jurământul militar. Telegrama arăta și că fiecare popor din monarhie își poate constitui consilii naționale, conform aspirațiilor proprie[66]. Lecturarea telegramei împăratului a produs stupoare în sală, ofițerii fiind total derutați, în acest moment de derută și-a făcut apariția în sală, deși nu era ofițer nici activ, nici în rezervă, Otto Roth, care s-a îndreptat spre tribuna adunării prezidată de generalul Hordt și colonelul Bartha. Roth, conform înțelegerii din ziua anterioară cu locotenent-colonelul Bartha, urma să proclame și aici republica bănățeană și să ceară ofițerilor din garnizoana Timișoara supunere față de aceasta și față de guvernul din Budapesta. În discursul său, ținut în fața ofițerilor, Roth i-a informat despre evenimentele de la Budapesta și le-a prezentat instrucțiunile noului guvern maghiar și hotărârile manifestației socialiste ținute anterior în fața primăriei, îndeosebi privind proclamarea republicii bănățene, pledând pentru constituirea și la Timișoara a „sfatului poporului", după modelul celui din Budapesta[67].

Cuvântarea lui Otto Roth a produs în rândurile ofițerilor manifestări de stânjeneală și indecizie; nici unul dintre cei prezenți nu a ripostat și nici nu a aplaudat.

Sesizând diversiunea maghiară cu această republică autonomă bănățeană din cadrul Ungariei, care se pregătea să devină și ea republică, căpitanul Aurel Cosma, președintele organizației comitatense Timiș a P.N.R., participant și el la adunarea, a exprimat cu hotărâre punctul de vedere al românilor bănățeni. El a declarat că nu poate primi propunerile lui

[65] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma“, dosar 166, f. 32.
[66] *Ibidem*, f. 36.
[67] *Ibidem*, f. 37.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Roth, românii având alte aspirații şi că a venit momentul ca românii să-şi ia în mâinile lor propria lor soartă. A cerut ofițerilor de naționalitate română să părăsească sala cazinoului militar şi să-l urmeze în altă parte, unde să se organizeze: „Noi, românii, nu putem primi propunerile domnului Otto Roth. Aspirațiile neamului nostru ne îndeamnă să urmăm altă cale. Noi ne vom conforma celor exprimate prin telegrama împăratului şi ne vom constitui într-un organism național român. Invit acum pe toți ofițerii români să mă urmeze, iar acela care nu va fi cu noi va răspunde în fața neamului de atitudinea sa. Trăiască România Mare!"[68].

Ofițerii de naționalitate română, în totalitate, l-au urmat pe căpitanul Aurel Cosma. părăsind sala Cazinoului militar. Ei s-au deplasat împreună cu căpitanul Aurel Cosma în sala mică a restaurantului Kronprinz din apropiere, unde, la propunerea liderului lor, au trecut la constituirea Consiliului Național Militar Român, format numai din ofițeri. Au ales ca preşedinte pe căpitanul Aurel Cosma. Din consiliu mai făceau parte: It. col. Sebastian Brânduşa, magistrat, cpt. dr. Lucian Georgevici, avocat. It. col. Miron Şerb,comandantul cercului de recrutare al armatei dualiste din Timişoara, cpt. dr. Ioan Popovici, magistrat, cpt. dr. Sever Barbura, avocat, dr. Titu Mălai, asistent de judecător la Tribunalul Militar din Timişoara, It. dr. Iustin Nemeth, avocat, It. col. Iosif Musteţiu şi maiorul Murariu. La această şedință a fost prezent căpitanul Jivan din Caransebeş, care. aflându-se în Timişoara, s-a ataşat ofițerilor români[69]. Aceasta a fost prima constituire a unui consiliu militar român din acea perioadă, pe teritoriul Banatului şi Transilvaniei.

După constituirea acestui consiliu,militar, membrii săi şi-au îndepărtat semnele armatei dualiste de pe uniformă, urmând să le înlocuiască cu cocarde tricolore româneşti. În cadrul aceleiaşi şedințe, s-a hotărât redactarea unei proclamații către românii din oraş şi împrejurimi şi către minoritățile existente în Banat. Proclamația a fost redactată sub forma unui comunicat în 3 puncte: „1. Ofițerii şi soldații români care se găsesc pe teritoriul comandamentului militar al Timişoarei declară astăzi Consiliul Național al Ofițerilor şi Soldaților constituit. 2. Noi declarăm că atitudinea noastră va fi întru totul conformă cu rezoluția marelui Sfat Național Român, la care ne ataşăm cu credință neschimbătoare. 3. Mai declarăm, în sfârşit, că vom contribui în orice moment şi cu promptitudine la păstrarea ordinii interne şi a liniştii“[70]. În cadrul aceleiaşi şedințe istorice, s-a propus ca acest

[68] *Ibidem,* dosar 144, f. 15.
[69] *Ibidem,* dosar 166, f. 39.
[70] *Ibidem,* f. 41.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

consiliu militar să fie transformat într-un Consiliu Național Român, care să aibă un caracter politic şi care să poată pregăti în continuare acțiunile necesare pe calea luptei pentru autodeterminare națională a românilor bănățeni. S-a mai hotărât ca a doua zi un delegat al consiliului, avocatul Iustin Nemeth, să plece la Arad, unde era sediul P.N.R. şi să facă aici cunoscute cele întâmplate si realizate la Timişoara în ziua de 31 octombrie.

Pentru a-şi forma o forță armată pe care să se sprijine. Consiliul Național din Timişoara a delegat pe It. col. Miron Şerb să treacă la alcătuirea gărzilor naționale românești.

După încheierea şedinței de constituire a consiliului, membrii săi au fost contactați de către ofițeri germani şi sârbi pentru a le cere sfatul în problema constituirii propriilor consilii naționale. Aceştia, după ce s-au sfătuit cu membrii consiliului român, au trecut şi ei la formarea consiliilor proprii. În scopul promovării intereselor lor naționale şi, în special, pentru garantarea ordinii şi liniştii publice[71].

În timp ce românii se organizau, în sala de şedințe a primăriei unde se adunaseră prefectul, primarul, funcționarii orăşeneşti şi liderii social-democrați, în frunte cu Otto Roth, la propunerea conducerii social-democrației locale, dominată de maghiari, s-a format aşa-numitul „Sfat al poporului“, care l-a numit pe It.col. Bartha comisar militar, iar pe Roth, comisar civil al Banatului. În continuare, la orele 13, din balconul primăriei, cei doi comisari, Bartha şi Roth, au comunicat cetățenilor oraşului hotărârile luate, iar Roth a proclamat din nou înființarea republicii bănățene. S-a ținut apoi o adunare a consiliului municipal, consiliu dominat de maghiari, în care s-a hotărât ca Sfatul poporului din Banat să fie subordonat Consiliului Național Maghiar din Budapesta. În acest scop, în zilele următoare, Roth s-a deplasat la Budapesta, unde a obținut numirea, în data de 8 noiembrie 1918, a It.col. Bartha în funcția de comisar al guvernului maghiar pentru Banat[72].

Cei doi comisari ai aşa-zisului „Sfat al poporului" au încercat să preia conducerea militară şi civilă a oraşului şi, apoi, a întregului Banat. Astfel, It. col. Bartha a preluat comandamentul garnizoanei de la generalul Hordt şi al rămăşițelor armatei monarhiei din această provincie, iar Roth s-a instalat la primăria Timişoariei, încercând şi el să administreze oraşul, județul şi întregul Banat. În acest scop, a fost convocat şi Aurel Cosma în ziua de 31 octombrie, la conducerea „Sfatului poporului", unde Bartha şi Roth i-au solicitat sprijinul, în ideea ca şi românii să fie alături de acest organism subordonat Budapestei. Căpitanul Aurel Cosma s-a prezentat la aşa-zisul

[71] *Ibidem*, dosar 144, f. 16.
[72] W. Marin, I. Munteanu, Gh. Radulovici, *op. cit.*, p. 129.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

„Sfat al poporului“ nu atât pentru că a fost convocat, cât pentru a aduce la cunoştinţă conducerii acestuia că ofiţerii români s-au constituit în Consiliul Militar Naţional şi să comunice textul celor 3 puncte ale comunicatului adoptat. În cadrul discuţiilor cu Bartha, acesta i-a cerut lui Aurel Cosma sprijinul românilor în desfăşurarea activităţii Sfatului poporului, în interesul republicii maghiare, şi îndeosebi, pentru asigurarea aprovizionării cu alimente şi cu cele necesare şi pentru menţinerea ordinii publice şi apărarea avutului public şi particular. La aceste cereri, Aurel Cosma a răspuns că românii au alte aspiraţii de libertate şi dreptate, ei vor să-şi înfăptuiască idealul lor naţional, dar că este gata să colaboreze conform punctului 3 din comunicatul Consiliului Militar Român la menţinerea ordinii şi liniştii publice.

Pe lângă problemele politice de recunoaşterea republicii bănăţene, subordonată guvernului maghiar, pe conducătorii autoproclamatului Sfat al poporului îi interesa în mod deosebit aprovizionarea cu alimente a oraşului. Aceasta era asigurată din satele din preajma Timişoarei, în care românii formau majoritatea populaţiei. Dar ţărănimea română era sătulă de rechiziţii şi contribuţii. Comisarul guvernului maghiar, Bartha, spera să se bazeze pe contribuţia în produse alimentare a populaţiei româneşti din jurul Timişoarei[73].

Conducătorii aşa-zisei republici bănăţene încercau să se legitimeze şi să-i transforme pe români în adepţi ai lor, voind să-i deturneze de la ideea luptei naţionale. „Ea (republica- n.n) - după cum se exprimă istoriografia contemporană - n-a satisfăcut năzuinţele maselor revoluţionare, a încercat să fărâmiţeze acţiunea de unire a românilor şi n-a durat pentru că ea era o construcţie artificială, neviabilă, care nu corespundea intereselor populaţiei. Ea a constituit o formulă nerealistă care se afla, de la apariţia ei, în imposibilitate practică de a putea fiinţa. O astfel de formulă nu era valabilă, din cauză că nu asigura libertatea naţională a marii majorităţi a populaţiei din Banat... Tendinţa populaţiei româneşti de a se uni cu România nu putea fi împiedicată prin soluţii diversioniste“[74].

Împotriva acestei aşa-numitei republici bănăţene s-au pronunţat românii din întreg Banatul, în aceeaşi zi, 31 octombrie, s-a desfăşurat ia Lugoj o mare întrunire populară, la care au participat şi muncitori şi soldaţi, ce s-au pronunţat contra diversiunii maghiare. Organizatorul manifestaţiei, la care au luat parte nu numai români, ci şi germani, sârbi şi maghiari, a fost

[73] *Ibidem*, p. 47-48.

[74] *Desăvârşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, 1968, p. 406-407.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Valeriu Branişte, proaspăt eliberat din închisoare, unde fusese aruncat în februarie 1918, pe motiv că face spionaj în favoarea României[75]. În cadrul adunării de la Lugoj, Valeriu Branişte, conştient de pericolul pentru năzuinţele românilor şi pentru unitatea lor naţională, a luat atitudine, protestând „împotrivii încercărilor de aranjamente si tranzacţii locale şi regionale". De altfel, republica bănăţeană, după cum afirmă istografia contemporană, a fost „un artificiu condamnat pieirii din naştere“[76]. Cu toată opoziţia majorităţii populaţiei, cei doi comisari ai guvernului maghiar la Timişoara au încercat toate posibilităţile de a se impune, inclusiv declararea stării de asediu, pe care au încercat să o instituie prin ordinul din 4 noiembrie 1918, adresat celor 3 judeţe bănăţene, cu asigurarea aşa-zisei ordini republicane şi a liniştii fiind însărcinat unul din liderii mişcării sindicale, Koloman Müller[77]. Această măsură a fost luată în special împotriva românilor organizaţi în consilii şi gărzi naţionale.

Otto Roth, principalul iniţiator al diversiunii numite „republica bănăţeană“, a încercat să-şi explice faptele câţiva ani mai târziu, spunând că ar fi dorit ca Banatul să nu devină teatru de război, având în vedere că din sudul Dunării se apropiau trupele Antantei; că ar fi fost determinat în acţiunile sale de dorinţa de a salva integritatea economică şi teritorială a Banatului. Mai adăuga necesitatea de a menţine siguranţă publică pe teritoriul Banatului şi aprovizionarea populaţiei. Mai insinuează, în luarea sa de poziţie în presa bănăţeană, că şi-ar fi riscat viaţa pătrunzând în sala Cazinoului militar din Timişoara, la 31 octombrie 1918, când s-a ţinut întrunirea ofiţerilor şi el şi-a proclamat principiile republicane, iar Aurel Cosma a cerut ofiţerilor români să părăsească sala şi să-l urmeze pentru a forma un organ naţional românesc[78].

Chiar şi atunci, după aproape un deceniu de la evenimente, Roth eludează adevărul, omiţând să spună că el discutase în prealabil această luare de poziţie în faţa ofiţerilor cu It. col. Bartha care avea aceeaşi orientare promaghiară ca şi el, care, era şeful de stat major al comandamentului militar din oraş şi care l-ar fi putut ajuta în caz de nevoie. Cel ce a riscat cu adevărat a fost dr. Aurel Cosma, el nu avea niciun un sprijinitor în conducerea garnizoanei locale, putând conta doar pe ataşamentul ofiţerilor români, puţini la număr. Adevărul, în evenimentele relatate de Roth a fost

[75] Valeriu Branişte, *Amintiri...*, p. 468-546.
[76] Ştefan Pascu, *op. cit*, p. 79.
[77] Iosif Gabriel, *„Fünfzig Jahrigs Geschichte der Banater Arbeiterbewegung. 1870-1920.* (*Cincizeci de ani de istorie a mişcării muncitoreşti din Banat)*, Timişoara, 1928, p. 85.
[78] „Temeswarer Zeitung“, 25 sept. 1927 şi „Nădejdea“, 26 sept. 1927.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

cu totul altul: dorința sa de a se opune, cu orice preț, unirii Banatului cu România şi a menține această provincie, în orice formulă, chiar şi în cea republicană, adaptată de către social-democrați, în hotarele Ungariei, fapt nerecunoscut de liderul socialist din Timişoara nici la un deceniu după respectivele evenimente.

Sesizând diversiunile promaghiare ale lui Roth, încă din istorica zi de 31 octombrie 1918, românii bănățeni n-au acceptat să colaboreze cu acesta, ci şi-au luat soarta în propriile lor mâini. Alături de conducerea P.N.R. din Timişoara, care forma, în mare parte, şi Consiliul Național Român, s-a aflat întreaga populație românească a orașului şi județului. Astfel, vestea că la Timişoara se petrec evenimente hotărâtoare pentru români s-a răspândit rapid în satele din jur. Țăranii români s-au deplasat în număr de câteva mii la Timişoara ca să sprijine Consiliul Militar Român, creat atunci. Lor li s-a alăturat populația din cartierele româneşti ale orașului: Fabric, Maiere şi Mehala, umplând practic arterele principale şi impresionând pe cetățenii neromâni ai municipiului. Această manifestație românească a fost şi o replică la proclamarea așa-zisei republici bănățene care încerca să-şi creeze o gardă republicană, după modelul celei din capitala Ungariei, din populația maghiară a orașului şi din soldații întorşi de pe front. Dar, în masa imensă a românilor care veniseră în Timişoara pentru a sprijini Consiliul lor militar, gardiştii maghiari se pierdeau[79].

În acest timp, membrii Consiliului Militar Român din Timişoara au hotărât să extindă organizarea națională a românilor şi asupra civililor, deci, a populației româneşti în totalitate. În consecință, căpitanul Aurel Cosma a convocat pentru orele 17, în aceeaşi zi, o întrunire a membrilor consiliului din oraş şi din județ, în sala restaurantului Kronprinz. Întrunirea s-a desfăşurat într-o atmosferă de entuziasm popular deosebit, sala fiind arhiplină, iar în fața sălii era postată o mare mulțime de români. În cadrul întrunirii, căpitanul Cosma, preşedintele Consiliului Militar Român, a propus transformarea acestuia în Consiliul Național Român, acesta fiind mai reprezentativ, cuprinzând alături de militari şi populația civilă a orașului şi comitatului. Consiliul trebuia să aibă o structură mixtă, militară şi civilă. În aclamațiile celor prezenți, s-a hotărât aprobarea propunerii. Consiliul Național a cuprins pe lângă membrii Consiliului militar, fruntaşi ai românilor din oraş şi județ: av. dr. Pompiliu Ciobanu, av. dr. Ion Doboşan, protopopul Ion Oprea, av. dr. Gheorghe Adam şi comerciantul Dimitrie Blaj[80].

[79] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma“, dosar 166, f. 49.
[80] *Ibidem*, f. 50.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Una din principalele probleme discutate în şedinţa Consiliului Naţional Român din Timişoara a fost, la propunerea lt. col. Miron Şerb, cea a constituirii gărzilor naţionale româneşti în toate localităţile judeţului. Aceste gărzi trebuiau să sprijine activitatea consiliilor naţionale române locale, care se vor forma în judeţ, la preluarea administraţiei judeţene şi orăşeneşti, precum şi comunale. În sensul realizării unităţii naţionale, şi să menţină ordinea, paza avutului public şi personal. S-a hotărât, totodată, alegerea unui comitet executiv al Consiliului, format numai din ofiţeri. Acesta trebuia să se ocupe şi de problemele civile şi de cele militare. În fruntea comitetului a fost ales tot căpitanul Aurel Cosma, iar ca membri, ofiţerii: Sebastian Brînduşa, dr. Ioan Popovici, dr. Lucian Georgevici, dr. Titu Mălai, dr. Sever Barbura, dr. Iustin Nemeth şi Vasile Eremiciu[81]. În urma întrunirii, foştii membri ai Consiliului militar au devenit membri ai comitetului executiv al Consiliului Naţional Român. Căpitanul în rezervă Lucian Georgevici a fost numit de comitetul executiv în funcţia de comandant al gărzilor naţionale româneşti, care urmau să se formeze pe teritoriul comitatului Timiş[82].

Pentru întemeierea gărzilor naţionale româneşti în întreg comitatul, s-a hotărât să fie solicitaţi ca voluntari toţi militarii români din armata fostei monarhii, care nu fuseseră încă demobilizaţi, cu armamentul şi muniţia de care dispuneau. Alte arme şi muniţii românii nu aveau de unde procura, pentru că în fruntea garnizoanei Timişoara era It. col. Bartha, numit de guvernul de la Budapesta comisar guvernamental al Banatului. Or, Bartha, care dorea menţinerea Banatului în graniţele Ungariei, nu accepta înarmarea gărzilor româneşti, care urmăreau să preia administraţia Banatului şi unirea acestuia cu România. De altfel, peste câteva zile. It. col. Bartha a fost numit ministrul de război în guvernul de la Budapesta, tocmai pentru meritul de a se fi opus mişcării de autodeterminare a românilor bănăţeni. Funcţia de comisar al guvernului maghiar în Banat a fost preluată de Otto Roth[83].

În aceeaşi şedinţă s-a hotărât să fie trimis câte un ofiţer român în fiecare plasă a comitatului Timiş, de unde să conducă organizarea gărzilor naţionale, conform ordinelor date de comandamentul din Timişoara. În acelaşi scop, urmau să fie trimişi în satele bănăţene tineri intelectuali, ca voluntari. Aşa s-a înrolat ca voluntar şi tânărul Aurel Cosma, nepotul dr. Aurel Cosma, preşedintele Consiliului Naţional Român din Timişoara şi comitatul Timiş[84].

[81] *Ibidem*, f. 51.
[82] *Ibidem*, dosar 112, f. 115.
[83] *Ibidem*, dosar 144, f. 16.
[84] *Ibidem*, dosar 112, f. 116.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

După terminarea şedinţei, întreaga mulţime s-a deplasat în piaţa unde se afla primăria oraşului, piaţă care de atunci poartă denumirea de Piaţa Libertăţii. Aici aştepta o mare mulţime de români, cărora li se alăturaseră şi cetăţeni de alte naţionalităţi. „Toată suprafaţa pieţei centrale din faţa primăriei şi din piaţa Cazinoului militar, unde se ţinuse adunarea ofiţerilor în dimineaţa aceleaşi zile, tot spaţiul era plin de români şi de citadini care simpatizau cu noi şi doreau să manifeste şi ei alături de români pentru izbânda libertăţii. Toţi erau nu numai curioşi să trăiască cu vibrantă emoţie evenimentele revoluţionare declanşate de români, dar erau, mai ales pătrunşi de sentimente de bucurie că s-a sfârşit războiul"[85] . În faţa mulţimii adunate, urcându-se pe o masă scoasă de manifestaţi în faţa primăriei, Aurel Cosma a ţinut un discurs în care a expus hotărârile luate în şedinţa Consiliului Naţional Român, nou înfiinţat. Apoi, în mod spontan, mulţimea românilor a pornit într-un marş pe mai multe coloane pe principalele artere ale oraşului, intonând cântece naţionale româneşti şi strigând lozinci prin care îşi exprima dorinţa de unitate naţională. Acest marş, efectuat în ordine şi disciplină, a impresionat profund pe cetăţenii de altă naţionalitate, care acum au realizat numărul şi puterea românilor, faptul că el sunt adevăraţi stăpâni ai oraşului .

Aurel Cosma jr., participând la aceste evenimente, scria: „îmi vine şi astăzi în minte viziunea din seara zilei de 31 octombrie 1918, când a făcut să se cutremure, prin marşul demonstrativ al românilor, tot centrul comercial din cetatea Timişoarei. Au fost clipe de mare entuziasm, când poporul nostru a arătat celor de altă naţionalitate din oraş că românii, în număr surprinzător de important şi puternic, dominau, de fapt, întregul peisaj etnic al municipiului şi mai ales al satelor din împrejurimile Timişoarei[86].

După constituirea sa, Consiliului Naţional Român din Timişoara a cooperat cu consiliile naţionale ale celorlalte naţionalităţi din oraş şi judeţ, mai ales cu cele germane şi sârbe, dar şi maghiare, în problema menţinerea ordinii şi pazei avutului public şi personal. La fel au procedat gărzile naţionale româneşti din toate localităţile judeţului[87]. În tot acest timp, ele au acţionat permanent pentru realizarea principalului deziderat, unirea Banatului cu România.

Evenimentele desfăşurate în Timişoara în istorica zi de 31 octombrie 1918 au determinat evenimente asemănătoare în celelalte comitate ale Banatului. În raportul comitetului suprem de Caraş-Severin, adresat lui Iaszi

[85] *Ibidem,* dosar 167. f. 54.
[86] *Ibidem*, f. *55-56.*
[87] Ion Clopoţel, *Misiunea istorică a gărzilor naţionale in lupta pentru dezrobire din 1918*, Bucureşti, 1 decembrie 1943, p. 16.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Oskar, ministru în guvernul maghiar, se arăta că întâlnirile din Timişoara, în cadrul cărora s-au înfiinţat consilii naţionale româneşti, şvăbeşti, sârbeşti şi maghiare, au avut influenţă asupra locuitorilor comitatului său, manifestată prin faptul că şi românii de aici s-au organizat separat de celelalte naţionalităţi, formându-şi consilii naţionale proprii[88].

După constituirea Consiliului Naţional Român din Timişoara, a urmat înfiinţarea celui din Lugoj. Consiliului Naţional al Românilor din Caraş-Severin a luat fiinţă la 3 noiembrie 1918. Românii din acest comitat nu au acceptat să se înroleze în gărzile maghiare, şi-au format consilii şi gărzi proprii. Organizatorul mişcării naţionale româneşti din oraşul Lugoj şi comitatul Caraş-Severin a fost cunoscutul militant român, Valeriu Branişte. Acesta,după cum se afirmă în raportul comitetului către guvernul din Budapesta, a caracterizat poziţia românilor ca fiind aceea a demnităţii naţionale. În raport se arăta că acelaşi scop si l-a propus şi batalionul de pază românesc, înfiinţat după dizolvarea regimentului 8 de honvezi de infanterie din Lugoj, în primele zile ale mişcării naţionale. Regiment, format din militari români, era condus de maiorul Remus Dobo. Batalionul a arborat drapelul naţional românesc, iar ofiţerii şi soldaţii săi,cocarde naţionale[89].

Formarea consiliilor şi gărzilor naţionale româneşti nu s-a petrecut numai in Lugoj, oraşul de reşedinţă ci în toate localităţile comitatului Caraş-Severin. Raportul precizează că acestea preiau puterea politică şi administrativă, funcţionarii administraţiilor maghiare fiind somaţi să predea funcţiile noilor autorităţi instituite de români. Raportul precizează că cei care preiau administraţia, conducătorii aleşi ai românilor, nu sunt elemente turbulente, ci adevăraţi reprezentanţi ai poporului român, care consideră că românii, fiind populaţie majoritară, trebuie să deţină şi puterea politică şi administrativă[90].De altfel,majoritatea funcţionarilor maghiari trebuiseră să-şi părăsească posturile pentru a-şi salva viaţa, nemaiexistând instrumente de represiune în mâinile vechilor oprimatori.

În Timişoara, după constituirea Consiliului Naţional Român, s-a trecut la organizarea unei forţe militare româneşti, organizându-se Garda Naţională. Astfel, încă din prima zi a existenţei sale, Consiliul Militar timişorean a lansat un apel către toţi românii din comitatul Timiş, cerându-le să se organizeze în gărzi naţionale. Primele gărzi au fost înfiinţate în Timişoara, unde îşi avea garnizoane regimentul 61 de infanterie al armatei

[88] *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român (*în continuare, *1918 la români*), vol. II, Bucureşti, 1983, doc. 393, p. 1201.
[89] „Drapelul“, XVIII, nr. 113. 23 oct/5 nov. 1918.
[90] *1918 la români*, vol. II, doc. 393, p. 1201.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

dualiste, format în cea mai mare parte din ostaşi români. Aceştia au devenit primii membri ai gărzilor naționale românești din Banat. Ofițerii şi subofițerii au fost trimişi în comune ca să organizeze şi să instruiască pe țăranii voluntari[91].

În Timişoara, gărzile naționale românești au fost organizate pe cartiere, cea mai mare şi mai puternică fiind cea din Fabric, cartier în care românii erau majoritari şi aveau tradiție în lupta națională. Comandantul acestei gărzi era plutonierul major Lazăr Boici, fost subofițer activ în armata austro-ungară[92].

În suburbia Maiere, populată masiv de români, organizator şi comandant al gărzii naționale era Liviu Sălăgean, fost ofițer activ în armata monarhiei, iar în cartierul Mehal,. puternica gardă românească a fost organizată de către Moise Doboşan, în colaborare cu avocatul Dr. Mezin şi cu preotul Ion Plavosin, iar comanda efectivă şi instruirea au fost încredințate învățătorului Vasile Puşcaşu şi tânărului Aurel Mezin.

În cartierul Cetate şi Iosefin, în care românii erau mai puțini, gărzile românești erau şi ele mai puțin reprezentative. Românii din aceste cartiere s-au orientat spre suburbiile românești, cei din Cetate spre Fabric, iar cei din Iosefin, spre Maiere. Totuşi, şi în aceste două cartiere mici, au fost organizate gărzi de dr. Cornel Crăciunescu şi dr. Cornel T. Albu în Cetate, de dr. Titus Mălai în cartierul Iosefin[93].

Gărzile naționale românești au colaborat în general bine cu gărzile formate din populația de alte naționalități a oraşului: germani, sârbi şi maghiari, în probleme de menținere a ordinii şi de pază a avutului public şi particular.

Încă din primele zile ale lunii noiembrie 1918, s-a trecut la organizarea gărzilor naționale românești în toate localitățile comitatului Timiş. Acestea erau constituite, ca şi în alte părți, din soldați, foşti militari, care, părăsind frontul, s-au întors în localitățile natale, dar şi din populația civilă. Primele au fost cele din comunele apropiate Timişoarei, adică: Giroc şi Chişoda. De altfel, românii din cele două comune au participat activ la evenimentele din 31 octombrie 1918 din Timişoara[94]. O altă comună apropiată care a avut o gardă puternică şi bine organizată a fost Moşnița Nouă. Garda națională română de aici a fost condusă de învățătorul Gheorghe Caba şi organizată pe străzi şi uliți, fiecare uliță formând o unitate

[91] A.N.S.J.T.,fond „personal Aurel Cosma“, dosar 167, f. 79.
[92] *Ibidem*, f. 64.
[93] *Ibidem*, f. 67.
[94] *Ibidem*, f. 7.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

militară separată, iar preoții de la ambele biserici românești au contribuit şi ei la organizarea gărzii, îndemnând pe tineri să se înroleze[95].

În sfera de activitate a Consiliului național şi a celui militar din Timişoara a intrat nu numai teritoriul comitatului Timiş, ci şi cel învecinat, Torontal. La acest comitat, centrul de coordonare al mişcării naționale românești era situat în localitatea Comloşul Mare. În acest comitat s-au organizat gărzi puternice la Nerău, Deta, Pustiniş, Birda etc. În Nerău, comandantul gărzii a fost sublocotenentul Coriolan Băran, care va fi delegat oficial din partea comitatului Torontal la Marea Adunare de la Alba-Iulia[96]. În Deta, garda românească a fost organizată de profesorul Damaschin Marian; în Pustiniş s-au înscris în gardă numeroşi membrii ai corului românesc, conduşi de învățătorul din localitate[97]. La Birda, preotul Ion Mărgineanu a organizat Consiliului Național Român şi o gardă națională, comuna fiind una din localitățile bănățene în care preotul şi-a asumat şi rolul de comandant al gărzii naționale[98].

O puternică gardă națională românească s-a constituit şi la Vârşeț, de către Ioan Jucu, care. întors din captivitate, din Rusia, a venit în localitatea natală, organizându-i, pe plan național şi militar, pe românii de aici[99].

Cele mai multe date deținem despre Consiliului Național Român din Caransebeş, înființat în data de 7 noiembrie 1918[100]. Caransebeşul, vechi oraş românesc, cu o trainică tradiție de luptă națională[101], este printre primele localități care formează un consiliu național român şi un Sfat Militar Român. Constituirea Consiliului Național Român din Caransebeş are loc într-un cadru festiv, în sala mare a magistratului orăşenesc, în prezența a 700-800 de oameni. În proiectul de rezoluție a acestui consiliu se spunea că el se declară supus Consiliului Național al Românilor din Banat şi Transilvania, care este unicul for chemat să hotărască asupra soartei națiunii române. Se proclamă preluarea administrației; „Sfatul național român din Caransebeş, începând din ziua de azi, ca organ reprezentativ al românilor

[95] *Ibidem*, f. 2.
[96] *Ibidem*, f. 16.
[97] *Ibidem*, f. 19.
[98] *Ibidem*, f. 20.
[99] „Răsunetul", IV, nr. 7, 16 februarie, 1925.
[100] Date despre acest consiliu național, la Gh. Neamțu, *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeş, noiembrie 1918 - august 1919, Amintiri şi documente caransebeşene*, 1927
[101] Vezi şi studiul lui Dan Popescu, *Contribuții la participarea caransebeşenilor la actul unirii Banatului cu România*, în „Studii de istoria Banatului", V, 1977, p. 125-143.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

caransebeşeni,ia asupra sa apărarea drepturilor acestora, având cetăţenii oraşului a se supune întru totul dispoziţiunilor luate de acest sfat“[102].

Se ia la cunoştinţă în amintita rezoluţie că s-a constituit Sfatul Militar Român din Caransebeş, cu concursul căruia, Consiliului Naţional hotărăşte înfiinţarea de gărzi naţionale în toate comunele aparţinătoare.[103]

În aceeaşi zi, Sfatul militar român, la adunarea soldaţilor dislocaţi în Caransebeş, într-o atmosferă de cald entuziasm, se întemeiază acest sfat militar, format din 5 membri, având ca preşedinte pe căpitanul Ion Maniu, iar ca notar, pe locotenentul Alexandru Morariu. În rezoluţia adoptată se declară: „Sfatul militar roman din Caransebeş se declară organ al Sfatului Naţional Român Central şi, de datorinţă primordială, îşi impune serviciul pentru restabilirea şi susţinerea ordinei şi liniştei reclamate de demnitatea naţională şl de realizarea prefacerilor în curgere“[104].

Constituirea C.N.R.-ului din Caransebeş s-a făcut din necesitatea predării administraţiei din mâinile autorităţilor dualiste, abuzive şi corupte.

Toate consiliile naţionale constituite în Banat şi-au desfăşurat activitatea în spiritul dreptăţii, libertăţii şi egalităţii dintre naţiuni. Încă din primele dispoziţii date de către consiliile naţionale române se cerea să se ajungă la o bună înţelegere cu toţi locuitorii oraşelor şi comunelor, indiferent de naţionalitate, să nu se facă deosebiri între indivizi de naţionalităţi diferite, ci totul să decurgă în spiritul echităţii şi dreptăţii. Această înfrăţire cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare din Banat trebuie, în acelaşi timp, să arate lumii că naţiunea română nu are tendinţe vindicative, că urmăreşte să instaureze un climat paşnic, de înţelegere, nu să se răfuiască cu celelalte naţionalităţi. Prin circulara din 16 noiembrie 1918, Consiliului Naţional din Caransebeş atrăgea atenţia românilor bănăţeni să dea dovadă de fraternitate cu toţi locuitorii Banatului, deşi ei, românii, au avut mult de suferit din cauza oprimării claselor conducătoare ale acestor naţionalităţi. În respectiva circulară se spunea:,,Fraţi români! Stăm înaintea judecăţii lumii. Suntem încă stăpâni pe viitorul nostru. De la noi atârnă dacă acest viitor va fi bun sau râu, fericit sau nefericit. Viitorul ne surâde, dacă în aceste vremuri de grea încercare ne dăm seama de ceea ce facem. Va fi bine de noi, dacă faptele noastre ne vor pune în rândul popoarelor vrednice de o soartă mai bună, sau, din contra, soarta popoarelor nemernice ne va ajunge“. În continuare, se spunea că,deşi războiul a provocat multe suferinţe românilor, ei nu

[102] Direcţia Generală a Arhivelor Statului (în continuare D.G.A.S.), fond „C.N.R. Caransebeş", doc. 11, 1918. f. 1.
[103] *Ibidem*, f.2.
[104] *Ibidem*, doc. 44, f. 1.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

trebuie să se însălbăticească“, pentru că aceasta este străină firii românilor. Mai mult, această însălbăticire ar fi foarte dăunătoare în fața comunității mondiale şi ar putea avea implicații grave asupra situației viitoare a poporului român din Banat. Şi, ca o supremă manifestare de bune intenții față de minoritățile naționale, se cerea, încă din punctul 1 al acestei circulare: „Dați mâna toți cei buni şi cinstiți şi susțineți ordinea, apărați viața şi avutul oamenilor, fără deosebire de neam şi lege’’[105].

Acelaşi lucru se spunea şi în protocolul adunării de constituire a Consiliului Național Român din Oravița, care avea ca preşedinte pe dr. Petru Cornean, şi în cel al Consiliului Național Militar român din Oravița, de sub comanda dr. Mihai Gropşianu.

Consiliul Militar Român din Oravița s-a alăturat , încă de la întemeiere, Consiliului Militar Român din Timişoara. Respectivul protocol evidențiază că în majoritatea comunelor româneşti s-au format consilii naționale şi gărzi naționale şi se arată că: „ceasul libertății naționale a sunat“. Acum se cerea românilor să nu mânjească numele lor falnic cu fapte rele şi cu jafuri şi să nu se lase ademeniți de propaganda moşierimii maghiare, care dorea menținerea, nu numai a moşiilor, ci şi a integrității Ungariei medievale. Numai comitetul şi consiliul nostru militar are dreptul să vorbească în numele vostru şi pentru voi. Oricine altul e simbriaşul intereselor străine“[106]. La fel se exprima, într-o proclamație către concetățenii săi, şi dr. Ioan Nedelcu din Oravița, membru în Comitetul Partidului Național Român. După ce prezintă suferințele românilor de-a lungul secolelor, spune că acestea trebuiesc uitate căci ziua cea mult aşteptată a sosit: „în asemenea clipe mari. îmbrățişându-ne de bucurie, n-avem să mai judecăm pe nimeni... Drept aceea repet, fraților mei buni, purtați-vă omeneşte! Păziți-vă de fapte urâte ce ne-ar putea tulbura veselia marelui praznic național de care ne pregătim!’’[107].

Toate consiliile naționale din Banat, ca, de exemplu, cel de la Mehadia, constituit într-o atmosferă plină de entuziasm patriotic în ziua de 4 noiembrie 1918, promovau aceleaşi principii. Consiliul din Mehadia s-a întemeiat sub conducerea lui Coriolan Buracu, cunoscut fruntaş politic şi patriot bănățean[108].

În circulara nr.2 a prezidiului Consiliului Național Român din districtul Mehadia, din 6 decembrie 1916**,** se arată semnificația Marii

[105] B.A.R.. secția manuscrise, arh. „Valeriu Branişte", VI (1), imprimat 18.
[106] *Ibidem*, imprimat 31.
[107] *Ibidem*, imprimat 13.
[108] *Ibidem*, imprimat 29.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, şi se cere românilor bănățeni ca acest fapt, de o importanță excepțională, să fie făcut cunoscut cetățenilor. Şi prin această circulară se cere poporului român să dea dovadă de înaltă conştiință națională, purtându-se civilizat, fără a se deda la abuzuri față de celelalte naționalități. „Să se stăruie cu toată puterea pentru susținerea ordinii şi liniştii depline, apărării vieții şi a averii tuturor, chiar şi a străinilor, care până acum ne-au făcut chiar rău...''[109].

Aceleaşi îndemnuri le găsim şi în apelul conducerii Reuniunii învățătorilor din fosta ,,graniță militară". Aici se arată că soarta popoarelor se pune pe temelii noi, democratice, iar națiunile singure îşi vor croi viitorul, care va fi „măreț". O lume nouă se apropie - se spune în apel - iar lumea cea veche, clădită pe suferinți şi nedreptate, se prăbuşeşte, pentru ca să facă loc lumii noi. Deci, şi poporul român trebuie să fie pe deplin pregătit pentru ,,ziua sfântă a libertății"; şi poporul român este chemat să-şi hotărască singur soarta, între celelalte națiuni ale lumii. Astfel, „în fața acestor evenimente epocale, toate corporațiunile se organizează, strângându-şi rândurile, ca marile schimbări sociale şi politice să nu-i afle neanunțați şi nepregătiți"[110]. Deci, cu atât mai mult era necesară organizarea intelectualilor în asociațiuni, la sate, care să lumineze poporul, să-i arate drumul de urmat.

Consiliile naționale române din districte şi orașe erau conştiente de necesitatea organizării lor şi a gărzilor naționale, care trebuiau să preia administrația din rândurile autorităților dualiste. Această preluare trebuie să se facă, însă, în mod paşnic, fără vărsări de sânge, civilizat. De exemplu, în protocolul de constituire a Consiliului Național şi a gărzii naționale din comuna Cornereva se spunea: „Organizarea e de lipsă, căci dorim ca sfetnicii neamului şi la masa verde să reprezinte națiunea vrednică de o soartă mai bună, ca pace (capabilă, n.n.) pentru conducerea sa, fără tutorat străin[111]. La fel se spune şi în protocolul de constituire a Consiliului Național din comuna Bogâltin şi a gărzii naționale din comuna Jupa[112], cauza românească fiind considerată aici ca o ,,chestie sfântă a națiunii române[113]. În alte protocoale de constituire a Consiliilor Naționale, ca de exemplu, cel din comuna Pervona se vorbea despre dreptul națiunii române de a-şi hotărî singură soarta. În acelaşi timp, se cerea Consiliului Național

[109] B.A.R.. secția manuscrise, arh. „Valeriu Braniște", VI (1), acte, doc. 30.
[110] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş", doc. 53, f. 11.
[111] B.A.R., fond ,,CNR Caransebeş", doc 53, f. 11.
[112] *Ibidem*, doc. 52, f. 1.
[113] *Ibidem*, doc. 6, f. 1.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

comunal să fie „la înălțimea acestor zile de glorie ale neamului românesc, înlăturând orice motive de ură şi vrajbă națională"[114]. Toate consiliile comitatense, districtuale, orăşeneşti şi comunale îşi propuneau să preia administrația în localitatea lor, fără abuzuri, fără a leza avutul obştesc şi cel personal, fără porniri vindicative față de naționalitățile conlocuitoare. Acest fapt decurge din însăşi firea poporului român, care a ştiut să suporte demn toate vitregiile soartei, fără a fi răzbunător, în acelaşi timp. Comitetul executiv al Partidului Național Român împuternicise pe dr. Teodor Mihali să dea o proclamație, la 11 noiembrie 1918, în care să explice Consiliilor Naționale şi poporului român din Banat şi Transilvania cele 14 puncte cuprinse in Proclamația preşedintelui Statelor Unite ale Americii, Wilson[115]. Despre aceste puncte wilsoniene erau încunoştințați şi românii din comuna Iablanița, ca şi cei din alte comune, în momentul constituirii Consiliului Național[116].

Îndemnul la respectarea punctelor wilsoniene nu îndemna însă că românii bănățeni au aşteptat să primească de la alte state şi popoare libertatea şi posibilitatea de a se uni cu patria mamă – România. Preluarea administrației oraşelor şi comunelor s-a făcut exclusiv de către românii bănățeni şi transilvăneni. Unirea Banatului şi a Transilvaniei cu România nu a fost dar al altor națiuni şi al tratatelor de pace, ci a fost urmarea fireasca a luptei naționale duse de către poporul român. Astfel, românii din majoritatea comunelor s-au constituit în consilii şi gărzi naționale, care au preluat puterea politică şi administrativă din mâna autorităților austro-ungare. Membrii consiliilor naționale se alegeau cu unanimitate, iar membrii gărzilor naționale pe bază de voluntariat. Astfel, s-au desfăşurat alegerile în comuna Teregova[117], în comuna Domaşnea, pe data de 11 noiembrie 1918[118], în comuna Globurău. unde se vorbea de „înfrățirea tuturor românilor" [119], în comuna Canicea[120], în comuna Globu - Craiova[121] şi în marea majoritate a comunelor românești din Banat. În multe localități, ca de exemplu, în Mănăştur, din județul Timiş, autoritățile compromise plecând din comună, încă la începutul lunii noiembrie 1918. Consiliul Național Român şi garda națională, nou constituită, au preluat în mod automat

[114] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 97, f. 1.
[115] B.A.R.. fond arh. „Valeriu Braniște", VI (1), imprimat 21.
[116] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 7, f. 1.
[117] *Ibidem*, doc. 41, f. 1.
[118] *Ibidem*, doc. 50, f. 1.
[119] B.A.R., fond „C.N.R. Caransebeş, doc. 81, f. 1.
[120] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 130, f. 1-2.
[121] *Ibidem*, doc. 38, f. 1-2.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

puterea politică şi administrativă[122]. În alte comune, consiliile naționale române cer în mod imperativ preluarea puterii, ca reprezentate ale poporului român. Aşa, de exemplu, consiliul național din comuna Goruia, somează pe notar: ,,să predai socoata comunală, să împărți banii respectivi, ajutoarele de război şi, în fine, să achiți pretenziunile oamenilor, acelora care au adus material pentru zidirea primăriei"[123].

Consiliile naționale române, comitatense şi districtuale erau solicitate de consiliile naționale comunale pentru a le îndruma în rezolvarea diferitelor probleme. Solicitări vin de la Consiliul Național Român din Caransebeş şi din comuna Dognecea, al cărei consiliu național trimite doi delegați, pe Nicolae Munteanu Bedeț şi George Dumitru „ca să binevoiți a le da îndrumările necesare pentru grabnica rezolvare a cauzei noastre naționale"[124]. În acelaşi spirit se punea problema ajutării de către Consiliul Național Român din Caransebeş a gărzilor naționale care nu erau dotate cu echipament şi armament. Aceasta este şi cazul gărzii naționale din Comuna Cornea, unde gardiştii români erau lipsiți, în marea majoritate, de echipament şi aproape în totalitate de armament şi muniție[125].

Unele consilii naționale se adresau direct unor oameni politici pentru îndrumarea activității lor. De exemplu, cetățenii comunei Biniş se adresează dr. Valeriu Braniște, cerându-i sfatul printr-o scrisoare datată 12 noiembrie 1918: se afirmă, printre altele: „Şi noi nu ştim ce să facem, apoi mai ne rugăm a ne îndrepta şi a ne conduce în limba română şi scrisori româneşti a ne trimite în comună... Apoi, noi ne rugăm, căci nu are cine să ne îndrepte, fără numai dumitale... Dar noi am auzit că la Lugoj este gardă foarte tare de un batalion şi în limba română“[126].

Tot în atribuțiile consiliilor naționale districtuale şi orăşeneşti intra şi delegarea unor români pentru organizarea de gărzi naționale în diferite, comune şi localități. Acesta este şi cazul căpitanului Mihai Popişti, delegat să înființeze gărzi naționale în Bozovici şi în alte localități de pe Valea Almăjului[127]. Consiliile naționale române din Banat trebuiau, în acelaşi timp, să se preocupe şi de sănătatea populației, mai ales în condițiile în care bântuia gripa spaniolă, ce secera mii de vieți. Consiliul Național Român din Caransebeş dă o circulară pentru organizarea de servicii sanitare în comune. Dispozițiile sunt amănunțite, cerând populației, mai ales intelectualității

[122] B.A.R., secția manuscrise, arh. „Valeriu Braniște“, VI (1), acte, 36.
[123] A.M.B., fond „Caransebeş“, anexă la doc. 931, 1918.
[124] B.A.R., secția manuscrise, arh. „Valeriu Braniște“, VI (1), acte, 11.
[125] D.G.A.S., fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 5, f. 1.
[126] B.A.R., secția manuscrise, arh. „Valeriu Braniște", vol. VI (1). acte, 17.
[127] A.M.B., fond „Documente neinventariate“.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

săteşti, să formeze comisii sanitare din soldaţii foştilor sanitari, dar şi din alţi locuitori ai comunelor, bărbaţi şi femei. Pentru cei săraci, era prevăzut tratamentul gratuit, mai ales din contribuţii benevole sau chiar dintr-o dare suplimentară percepută de la locuitorii comunei. Pentru a se preveni „morbul spaniol“ se luau măsuri precise, comuna fiind împărţită în mai multe „raioane“, ce urmau să fie vizitate de către membrii comisiilor sanitare. Se mai dă şi o descriere detailată a bolii, a simptomelor ei şi a posibilităţilor de prevenire[128].

O vie activitate desfăşoară şi patrioţii bănăţeni, care, înainte de începerea războiului, trecuseră munţii în ţară. Unii dintre ei, ca Avram Imbroane, se întorc în Banat, înainte de a pleca la Paris şi Londra. În şedinţa din 24 noiembrie 1918 a Consiliul Naţional Român din Caransebeş, Avram Imbroane descrie situaţia din România care luptase cu eroism pentru eliberarea fraţilor din Banat şi Transilvania. El relatează, printre altele, şi despre contribuţia românilor bănăţeni şi ardeleni, care, în Rusia, s-au constituit în detaşamente de voluntari şi care, apoi, au venit în România să lupte pentru unitatea naţională. Printre comandanţii voluntarilor, erau şi bănăţeni, care formaseră chiar un regiment bănăţean, comandat de colonelul Bordan din Lugoj. În concluzia relatării sale, se arată: „Nimeni din noi nu ne-am ridicat la înălţimea jertfelor la care s-a ridicat România... Să facem ceea ce a făcut Bucovina, s-a unit fără condiţii, şi să cerem intrarea României în acţiune..."[129].

Pentru acelaşi ideal al unităţii naţionale, militau şi alţi români bănăţeni ce emigraseră în străinătate. Este cazul lui Traian Vuia, care ducea o laborioasă activitate naţională, editând la Paris şi o revistă. „La Transylvanie“, şi care era, în acelaşi timp, preşedinte al Comitetului naţional al românilor din Transilvania, cu sediul la Paris[130].

În vederea realizării actului unirii, C.N.R.C. a adoptat textul convocării Marii Adunări de la Alba Iulia pentru data de 1 Decembrie 1918. În zilele următoare, s-au desfăşurat şi în Banat alegeri de delegaţi pentru a participa la măreţul act. Au fost aleşi, pe lângă reprezentanţii cercurilor electorale, stabilite conform ultimelor alegeri parlamentare din 1910, şi delegaţi ai clerului, cadrelor didactice, ai societăţilor culturale, reuniunilor de meseriaşi, ai gărzilor naţionale şi studenţimii, ai reuniunilor de femei etc.

---

[128] D.G.A.S.,fond „C.N.R. Caransebeş“, doc. 138, f. 1.

[129] *Ibidem*, doc. 103, f. 1-2.

[130] Pentru activitatea de militant naţional a lui Traian Vuia, vezi şi studiul Elenei Boruga, *Activitatea iui Traian Vuia pentru unire. (1918-1919),* în „Tibiscus“, nr. V. 1979, p. 355-364.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Alegerile pentru delegaţi la Alba Iulia s-au desfăşurat în ziua de duminică, 27 noiembrie 1918. Românii din toate localităţile Banatului, participanţi la serviciul divin, fiind îndemnaţi de către preoţi să-şi aleagă în cadrul unor adunări delegaţi pentru a vota Unirea. Aceste adunări s-au desfăşurat, în general, în localurile şcolilor confesionale, ele fiind atunci cele mai potrivite pentru întrunirile românilor. De altfel, mulţi preoţi bănăţeni, în frunte cu episcopul şi protopopii lor au fost delegaţi la Alba Iulia. Printre aceştia, s-au aflat şi preoţii Vasile Debău din Lipova şi Vasile Deheleanu din Ususău, din nord-estul Banatului[131]. La fel, învăţătorii bănăţeni au avut un rol de cea mai mare importanţă, atât în formarea consiliilor şi gărzilor naţionale în Banat, cât şi la alegerile delegaţilor de la Alba Iulia, mulţi fiind ei înşişi delegaţi la măreaţa adunare[132].

După emiterea circularei C.N.R.C.-ului privind alegerile de delegaţi în toate cele trei comitate ale Banatului, au început să se desfăşoare adunările în care, conform principiului votului universal, au fost nominalizaţi fruntaşii românilor pentru a participa la Alba Iulia. Acest lucru a fost, însă, considerabil îngreunat în Banat, datorită trupelor străine ale Antantei, care, în data de 17 noiembrie 1918, au intrat în Timişoara. Dacă la început armata sârbă a fost bine primită, ca un aliat, şi s-a comportat în consecinţă, în scurt timp, a creat obstacole şi îngrădiri serioase în calea organizării româneşti a Banatului şi a participării la Adunarea de la Alba Iulia. În multe cazuri, fruntaşii bănăţeni au fost nevoiţi să lucreze în secret pentru a putea mobiliza pe români la adunările de alegeri şi a dota pe delegaţi cu credenţionale, adică împuterniciri de a vota unirea fără condiţii a Banatului cu România. În toată această activitate un rol de cea mai mare importanţă l-a avut Consiliul Naţional din Timişoara, în frunte cu preşedintele său, Aurel Cosma[133].

Majoritatea localităţilor bănăţene au putut transmite astfel delegaţi care să voteze Unirea. Astfel, dr. Aurel Cosma a fost ales delegat la Alba Iulia din partea cercului electoral Becicherecul Mic[134], iar nepotul său, Aurel Cosma junior, din partea comandamentului judeţean Timiş al gărzilor naţionale[135]. Tot din partea gărzilor naţionale, dar a comandamentului lor din judeţul Torontal, a fost ales delegat fruntaşul naţional Coriolan Băran[136].

---

[131] Aurel Cosma jr., *Biserica română din Banat şi unirea de ia 1918,* în „Mitropolia Banatului“, nr. 10-12, 1968, p. 608.

[132] Dimitrie Onciulescu, *Lupta cadrelor didactice din Banat pentru făurirea statului naţional unitar român,* în „Studii de istorie a Banatului“, IX, 1983, p. 100-103.

[133] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma“, dosar 112, f. 119.

[134] *Ibidem,* dosar 166, f. 123.

[135] *Ibidem,* dosar 112, f. 118.

[136] *1918 la români,* vol. X. doc. 1350, p. 229.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

Reuniunea Română de Muzică şi Cântări din Lugoj l-a delegat la Alba Iulia pe cunoscutul om de cultură Ion Vidu[137], iar Societatea Română de Lectură din Lipova i-a ales pe Camil Manuilă şi pe învățătorul Iuliu Onu[138]. Şi Consiliul organizației Timiş a P.N.R. a trimis la Alba Iulia, pentru cercul Moravița, pe Avram Corcea din Coştei, pe dr. Nicolae Imbroane, pe Romolus Molin din Vîrşeț, pe preotul Ion Andreescu din Voievodinț şi pe Ion Alexandrescu din Vărădia[139]. Tineretul universitar român a ales şi el delegați pentru ca să voteze actul unirii. Astfel, din partea studenților teologi din Arad a fost ales Emil Petrovici[140], din partea studențimii universitare române din Budapesta, bănățeanul Sabin Manuilă[141], iar din partea C.N.R.C.. ca delegat pentru învățământul superior, profesorul universitar Iosif Popovici, originar din Banat[142].

Preoțimea bănățeană a fost şi ea prezentată la Alba Iulia, în frunte cu episcopul de Caransebeş, Miron Cristea. Au fost de asemenea, prezenți, ca delegați, protopopul Fabriciu Manuilă din Lipova şi protopopul Procopie Givulescu, din Radna (azi cartier al orașului Lipova)[143]. Din partea cercului electoral Radna, au plecat: Vasile Goldiş. dr. Eugen Beleş. Traian Givulescu, împreună cu Ioan Stefănuț din Mîndruloc şi Stoi Sîrb din Cuvin[144].

În comitatul Caraş-Severin, unde s-a desfăşurat pregătiri intense pentru a participa la Alba Iulia, au fost aleşi în unanimitate din partea cercului electoral Caransebeş: Ioan Gore, Nicolae Ivănescu, dr. Alexandru Moraru, Ilie Roman şi dr. Ioan Sârbu[145]. Şi în acest cerc, ca în toate cercurile bănățene,alegerile s-au făcut în unanimitate, cu aclamațiuni[146]. Aceasta demonstrează prețuirea pe care românii o acordau fruntaşilor lor naționali şi dorința fierbinte de a se înfăptui Unirea. În comitatul Caraş-Severin au mai fost aleşi ca delegați: dr. George Garda, avocat în Făget, căpitan C. Grozescu, sublocotenent dr. Aurel Ciucă, sublocotenent Virgil Bocu etc., din partea comandamentului gărzii naționale a comitatului[147]. Din partea

[137] *Ibidem*, doc. 1160, p. 135.
[138] *Ibidem*, doc. 1134, p. 120.
[139] *Ibidem*, vol. VIII, doc, p. 222.
[140] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma", dosar 112, f. 120.
[141] *1918 la români*, vol. X, doc. 1120, p. 113.
[142] *Ibidem*, doc. 1108, p. 104.
[143] *Ibidem*, doc. 1268, p. 187.
[144] *Ibidem*, vol. VIII, doc. V., p. 42.
[145] B.A.R., fond „C.N.R. Caransebeş", doc. 28, f. 1.
[146] Vezi Ioan Munteanu, *Alegerile delegaților bănățeni pentru Marea Adunare Națională din 1 Decembrie 1918*, în „Tibiscus". nr. V, 1979, p. 349-354.
[147] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma", dosar 166, p. 78.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

comunității de avere din Caransebeș, fondată de grănicerii bănățeni, a fost ales delegat Alexandru Bălaș-Lisa, directorul acesteia[148], iar din partea presei române din Lugoj, dr. Avram Imbroane. Din majoritatea localităților acestui comitat și din partea tuturor instituțiilor economice și culturale românești au fost trimiși delegați la Alba Iulia[149].

Și românii din comitatul Torontal au ales și trimis delegați la Alba Iulia, ca să voteze Unirea fără condiții a Banatului cu patria-marnă, România. Astfel, românii din Biserica Albă (azi în Serbia), au ținut adunarea în data de 27 noiembrie 1918. Au fost aleși: dr. Nestor Porumb, dr. Traian Gherguța, Pavel Omescu și Traian Lazăr din Biserica Albă și George Pentean din Naidăș[150]. Din același comitat au fost aleși delegați, în cercul electoral Vârșeț, dr. Mihai Spăriosu, dr. Petru Istvan, iar din cercul Panciova, Iacob Păiușan, Alexandru Tințariu din Ofcea,Teodor Cătălina din Dolcave etc.[151] Cercul Uzdinului a trimis ia Alba Iulia cu credențională pe: Ioanichie Neagoe, preot în Petrovaselo, dr. Gheorghe Miclea, avocat în Alibunar, dr. Pavel Apădeanu din Becicherecul Mare și Gheorghe David din Uzdin[152]. Deci și românii din acest comitat bănățean doreau unirea cu România.

Delegații fiind aleși din toate localitățile Banatului, trebuia organizată și plecarea lor spre Alba Iulia. Comitatele bănățene fiind relativ mai depărtate de Alba Iulia, trebuiau pregătite trenuri speciale care să-i ducă atât pe delegați, cât și pe ceilalți participanți, mai ales că din Banat urmau să participe la adunare, numai ca delegați oficiali, 350 de persoane[153]. La aceștia se mai adăugau câteva mii de persoane care ar fi dorit să fie martore la mărețul eveniment. În activitatea de organizare, inclusiv financiară, s-a implicat, cu toate forțele, cunoscutul militant național, dr. Valeriu Braniște. El a garantat cu propria avere și a obținut fondurile necesare deplasării din gara Lugoj. În data de 30 noiembrie 1918, a unui tren cu șase vagoane care transporta peste 300 de persoane spre Alba Iulia[154]. Trenuri încărcate delegați și participanți au pornit și din gările Timișoara și Arad. Cu un astfel de tren a plecat din Arad, în ziua de 30 noiembrie 1918, și studentul la teologie Aurei Cosma junior, împreună cu colegii săi, studenți teologi arădeni și au cântat pe tot parcursul cântece naționale românești: „Deșteaptă-te

[148] *1918 ia români*, vol. IX. doc. 989, p. 37.
[149] *Ibidem*, doc. 1132, p. 119.
[150] *Ibidem*, vol. IX, doc. 706, p. 215.
[151] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma", dosar 145, f. 138-139.
[152] *1918 la români*, voi. X, doc. 854, p. 403.
[153] Vasile V. Muntean, *Contribuții la istoria Banatului*, Timișoara, 1990, p. 235.
[154] *1918 la români*, vol. X, doc. 1395, p 256.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

române!", „Pe-al nostru steag e scris unire" etc.; pe geamurile vagoanelor fluturau drapelele tricolore. După mărturia lui Aurel Cosma jr., entuziasmul lor, dar mai ales drapelul tricolor, având culorile pe verticală, ca în România, şi nu pe orizontală ca în Transilvania, au intrigat trupele germane care se retrăgeau din vechiul regat, fără a se ajunge la violență[155].

Nu numai problemele financiare făceau însă greutăți românilor în drumul lor spre Alba Iulia. Ei au întâmpinat o puternică opoziție din partea armatei sârbe de ocupație, care, cunoscând intențiile românilor, le-a creat diverse şicane, sperând ca Banatul să fie integral al lor. Astfel, după plecarea, în 27 noiembrie 1918, a primilor delegați din Lugoj spre Alba Iulia, ceilalți, care s-au deplasat în ziua următoare, au fost opriți de armata de ocupație. Numai după intervenția lui Valeriu Branişte pe lângă comandamentul trupelor sârbe de ocupație, aceştia au putut să-şi continue drumul[156].Delegații români puteau pleca numai dacă dețineau aprobarea comandamentului armatei de ocupație, care a permis acest lucru doar la 60 de delegați. Ceilalți au reuşit, în general, să plece, dar delegațiile din sudul Banatului au întâmpinat mari dificultăți în această privință[157]. Astfel, 200 de români din comitatul Torontal, care porniseră spre Alba Iulia, au foşt opriți în gara Timişoara[158].La fel s-a întâmplat cu delegații din comuna Bozovici, opriți şi ei la Timişoara, de unde au trimis o telegramă Consiliul Național Român din Alba Iulia, prin care s-au declarat de acord cu Unirea[159].

Tot o telegramă prin care declară că se alătură la voința națională a trimis şi delegația din Dognecea, împiedicată şi ea să participe la votarea Unirii[160]. Se pot da multe exemple de acest fel şi trebuie să remarcăm că, deşi li s-au făcut numeroase şicane şi li s-au pus în cale numeroase oprelişti, totuşi, peste 1000 de bănățeni au participat la Adunarea de la Alba Iulia.

Dar şi cei care nu s-au putut deplasa la Alba Iulia au participat afectiv la unire. În toate localitățile bănățene cei râmaşi acasă au organizat „mici Albe-Iulii'', fie în ziua de 1 Decembrie, fie în zilele următoare. Astfel, la Timişoara, chiar în ziua de 1 Decembrie, numeroşi români din oraş şi suburbii s-au întrunit în sala festivă a Liceului de Muzică din oraş şi au hotărât cu entuziasm înființarea unui cor romanesc, sub conducerea cunoscutului dirijor şi animator bănățean Iosif Velceanu[161].

---

[155] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma“, dosar 112, f. 120-121.
[156] „Drapelul“, XVIII, 17/30 nov. 1918.
[157] „Drapelul“, XVIII, 17/30 nov. 1918.
[158] Vasile V. Muntean, *op. cit.,* p. 256.
[159] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma“, dosar 166, f. 131.
[160] W. Marin, I. Munteanu, Gh. Radulovici, *op. cit.,* p. 166.
[161] Vasile Dudaş, *1 Decembrie 1918 în Banat,* în „Studii de istorie a Banatului“, IX, 1983, p. 108.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

La Lugoj, pe clădirile băncilor româneşti şi pe numeroase case din oraş, au fost arborate steaguri tricolore, iar în toate bisericile româneşti au avut loc slujbe religioase speciale. La orele 11 dimineaţa a bătut toaca la toate bisericile şi apoi au bătut clopotele. Românii din Lugoj, străbăteau oraşul plini de entuziasm, în haine de sărbătoare, purtând cocarde în culorile drapelului românesc[162]. În 6 decembrie 1918 a avut loc, tot la Lugoj, o mare adunare populară, la care au participat numeroşi români din întreg comitatul, cei prezenţi exprimându-şi adeziunea la hotărârile de la Alba Iulia şi depunând jurământ de credinţă faţă de România[163].Mulţi bănăţeni, care nu au putut participa la Alba Iulia, au trimis telegrame Adunării Naţionale exprimându-şi adeziunea la hotărârile acesteia. O astfel de telegramă a fost trimisă şi de către românii din Caransebeş[164]. Un alt mod de a-şi manifesta bucuria şi adeziunea la actul unirii a fost arborarea în localităţile bănăţene, pe unele case şi clădiri administrative, a tricolorului românesc[165].

Activitatea bănăţenilor la Alba Iulia a început încă din data de 30 noiembrie 1918, deci în preziua marii adunări. În seara aceleiaşi zile s-a desfăşurat o conferinţă preliminară a delegaţilor tuturor românilor şi una numai a românilor bănăţeni. Conferinţa preliminară a fruntaşilor ardeleni hotărăsc ca a doua zi să se proclame Unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România, cu unele condiţii, cea principală fiind acordarea unei autonomii a teritoriilor nou unite. Aceasta, ca urmare a cererii social-democraţilor care ameninţau cu retragerea colaborării lor[166]. La aflarea acestei hotărâri, delegaţii bănăţeni au organizat o consfătuire în seara de 30 noiembrie 1918, la hotelul Ungaria din Alba Iulia. Delegaţii bănăţeni prezenţi la întrunirea prezidată de dr. Aurel Cosma au decis unirea imediată, fără condiţii şi fără nici o autonomie a Banatului, cu România. Au mai stabilit să aibă o consultare cu delegaţii ardeleni, cărora să le transmită hotărârea bănăţenilor de a vota, chiar separat, unirea fără condiţii, în cazul că altă provincie are rezerve. S-a mai discutat şi problema situaţiei românilor din Timoc şi problema abuzurilor săvârşite de către armata sârbă de ocupaţie a Banatului, care a încercat să-i împiedice pe bănăţeni să fie prezenţi la Alba Iulia. Despre această adunare Aurel Cosma jr. îşi amintea; „a fost foarte furtunoasă, iar dorinţele exprimate erau categorice. Nimeni

[162] „Temeswarer Zeitung“, 6 decembrie 1918.
[163] Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 216.
[164] Gheorghe Neamţu, *op. cit.*, p. 79-80.
[165] Pompiliu Ciobanu, *Unirea Banatului şi încorporarea Timişoarei la România Mare*, Timişoara, 1934, p. 3-4.
[166] Vezi *Desăvârşirea unificării...*, p. 400-404.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

dintre bănățeni nu admitea nici un fel de formă cu substrat de autonomie locală, ci toată lumea era de acord să fie votată unirea fără condiții''[167].

Printre cei care au luat cuvântul la această adunate au fost şi dr.George Popovici, protopopul Lugojului, şi istoricul dr. Ion Sârbu, din Rudăria. Acesta a ținut un discurs magistral, în care, cu argumente temeinice a expus drepturile românilor asupra întregului Banat[168]. Cu mult entuziasm şi patos a vorbit şi dr. Avram Imbroane, reîntors din România, care a evocat lupta eroică a armatei române pentru dezrobirea Transilvaniei şi jertfele date de români de peste munți[169]. În acelaşi sens, s-au pronunțat şi reprezentanții social-democrației bănățene, care au susținut şi reforme democratice, dar şi unirea Banatului cu România. S-a cerut tot aici ca armata de ocupație sârbă să fie înlocuită cu trupe franceze[170].

Social-democrații români bănățeni au participat şi ei la actul unirii, delegația lor fiind condusă de către tâmplarul Traian Novac (din Timişoara) şi George Urzică (din Lugoj)[171]. Participarea lor a fost deosebit de importantă, conducătorul delegației timişorene, Traian Novac, propunând, în cadrul consfătuirii preliminare Unirii, ca în textul hotărârii să se afirme unirea cu România şi nu cu regatul român, fapt care a şi fost acceptat de delegați şi consemnat ca atare în textul hotărârii Adunării de la Alba Iulia[172].

Atmosfera din şedința preliminară a bănățenilor s-a liniştit, după ce Vasile Goldiş, care a redactat proiectul de rezoluție a unirii, a luat cuvântul în cadrul întrunirii, anunțând că autonomia va fi numai provizorie, până la alegerea unei adunări constituante, şi că aspirațiile juste ale bănățenilor vor fi îndeplinite[173]. Această formulare cu existența unei autonomii provizorii a Transilvaniei a şi apărut în textul hotărârii Marii Adunări de la Alba Iulia.

Deşi au fost de acord în principiu cu rezoluția, totuşi, bănățenii nu au aderat la ideea unei autonomii a Transilvaniei, nici măcar provizorie. Fenomenul era explicabil în condițiile de atunci, când Banatul era ocupat de armata sârbă care urmărea înglobarea acestui ținut la Serbia, iar socialiştii maghiaro-germani din Banat proclamaseră aşa-zisa „republică autonomă bănățeană". Deci, pentru românii bănățeni, orice formă de autonomie, chiar provizorie, în condițiile date, crea pericolul îndepărtării idealului național de

[167] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma", dosar 113, f. 122.
[168] Dr. Aurel Cosma jr., *Amintiri şi mărturii de la unirea din 1918 din Alba lulia,* în „Mitropolia Banatului", nr. 10-12. 1978. P. 742-751.
[169] A.N.S.J.T., fond „familial Aurel Cosma", dosar 169, f. 17.
[170] *Ibidem,* f 18.
[171] *Ibidem*, dosar 174, f. 24.
[172] Ştefan Pascu, *op. cit.,* p. 178.
[173] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma", dosar 169, f. 18

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

unire cu patria mamă - România. Credem că acestor considerente li se datorează hotărârea lui Aurel Cosma de a refuza un loc în Consiliul dirigent, care reprezenta un fel de guvern provizoriu al Transilvaniei. Convingerile sale erau că unirea cu România trebuia să se facă imediat şi fără condiţii, fără a se alcătui în prealabil un guvern separat cu caracter provincial. „El credea, - după cum afirmă Aurel Cosma jr. - ca şi ceilalţi bănăţeni, că trebuie să ne supunem imediat guvernului de la Bucureşti, ca să ne integrăm numaidecât într-un stat unitar, fără să mai facem separatism“[174]. Totuşi, câteva luni mai târziu, din partea Banatului, va face parte din Consiliul dirigent, în calitate de şef de resort, dr. Valeriu Branişte, care nu putuse lua parte la adunarea de la Alba Iulia, fiind bolnav[175].

După votarea Unirii de către cei 1228 de delegaţi, dintre care 350 erau bănăţeni, românii bănăţeni s-au deplasat pe Câmpul lui Horea, unde diverşi oratori din rândul fruntaşilor au prezentat actul Unirii. Un astfel de orator a fost şi episcopul de Caransebeş, care a vorbit românilor adunaţi aici despre importanţa Unirii[176]. Un astfel de orator a fost şi episcopul Miron Cristea; de altfel el a fost ales vicepreşedinte al Marelui Sfat Naţional, un fel de parlament provizoriu al Transilvaniei, ales de Adunarea de la Alba Iulia[177]. Miron Cristea a făcut parte şi din delegaţia transilvănenilor care a prezentat oficial la Bucureşti guvernului şi regelui hotărârile Adunării de la Alba Iulia. Tot ca o recunoaştere a rolului Banatului în lupta pentru unitate naţională, un alt bănăţean, Caius Brediceanu, fiul vechiului militant naţional Coriolan Brediceanu, a fost ales secretar al Adunării de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918[178].

Astfel se încheie o întreagă epocă din istoria românilor bănăţeni, care au luptat secole de-a rândul pentru unitate naţională. Lupta lor se încadra în lupta generală a poporului român şi în lupta popoarelor din centrul şi sud-estul Europei pentru a-şi desăvârşi construcţia statală. Deci, după cum se afirmă în istoriografia contemporană, „avansarea democraţiei în Europa centrală şi răsăriteană a fost numai o condiţie generală, dar acţiunea desăvârşirii eliberării şi unirii naţionale a întregului popor român s-a datorat intensificării şi adâncirii luptei sale neîntrerupte“[179].

---

[174] *Ibidem*, dosar 166, f. 107.
[175] Valeriu Braniște, *op. cit.*, p. LVII.
[176] A.N.S.J.T.,fond „familial Aurel Cosma", dosar 112, f. 123.
[177] Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 225.
[178] *Ibidem*, p. 226.
[179] Vasile Maciu, *Unitatea şi libertatea naţională, obiective majore ale poporului român în perioada 1878-1918*, în „Memoriile secţiei de ştiinţe istorice“, seria IV, tom. II, p. 77.

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)

ASPECTS OF THE FIGHT FOR NATIONAL UNITY IN THE FIRST WORLD WAR AND UNION OF BANAT WITH ROMANIA

(Abstract)

The national fight of the Romanians from Banat met other aspects during the first World War when they were very much persecuted by the Hungarian authorities, not only politically but also culturally.They refused a fight which was foreign of their national interests and the desertions from the dualist army, people's refusal to go to conscription and the self-mutilations were being very frequent. And so was too the opposition to the requisition for the benefit of the Habsburg army in which they were incorporated by force.

In the autumn of 1918. there also existed a great enthusiasm for the self-government of Banat and its union with Romania. Even from the first days of November 1918, in all the three counties had been constituted councils and national guards which overtook the military and political power all over the province and organized it as a Romanian teritory till the Atlanta's forces came here in the second half of the month.

The Romanians from Banat had chosen according to the princioles of the full vote, an important number of delegates who participated in the Great Meeting in Alba Iulia, where they imperatively demanded the unconditional union with Romania. They were against any kind of authonomy, even a provisional one, and against any kind of government of the recently united teritories. Out of this reason they refused to participate to the Directory Council. The ending of the fight for national unity, on the first of December, consisting in the union with Romania, was the result of the efforts lasting for centuries.

As a result of the national fight which had lasted for centuries, the union of the greatest part of Banat with the mother-land România was confirmed by the Peace Conference in Paris.

The union was based on the historical act of the 1 of December 1918 in Alba Iulia, whose principles were the most democratic in Europe by that time. To this act of union adhered even the minorities of Banat - Germans, Hungarians, Serbians - which had been living together with the Romanians for centuries and which ranged themselves in the general lines of the Romanian movement of the period for the achievement of the National Unitery Romanian State.

Keywords : *Banat, administration, 1919, Romanian army, Timis county, military occupation*

BDD-A32072 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:47 UTC)